

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**R. P. Pavli Laymann è Societate I: Theologiae Moralis
Compendiv[m] absolutissimum et in quinq[ue] libros
partitum**

Laymann, Paul

Moguntiae

Tractatus IV. De pactis & contractibus.

urn:nbn:de:hbz:466:1-40716

3 In dubio utrum proles ex adulterio genita sit, ad-
ulter obligandus videtur ad restitutionem saltem se-
cundum dubij proportionem. Nam si constet deli-
ctum admissum fuisse, praesumptio esse solet con-
nocentem. Et in dubia causa potius faciendum est
innocenti quam nocenti. Quod autem filius illegiti-
mus in dubio se legitimum reputare potest, adulter
non: causa est, quia innocentia & fauor filij omni-
re id meretur, ut legitimus censeatur, donec probe-
tur illegitimus: cum haecenus fuerit in possessione fi-
liationis. At adulter fuit causa iniusta, ut maritus pro-
beat alimento filio tanquam certo, qui tamen dubi-
tius est.

4 Fas est filios illegitimè natos interdum exponere,
si ita necesse sit ad grauem infamiam vitandam, ad-
hibita tamen cautione ne frigore moriatur, & prius
baptizetur, apposita scedula, nec cum per-
iculo infamiae tenetur parens filium sic exponere
sustentare.

TRACTATUS IV.

De

Pactis & Contractibus.

C A P. I.

Quid sit Pactum.

Pactum est duorum vel plurium consensus
in idem; videlicet ad aliquid faciendum
vel non faciendum, vel ad aliquid dandi-
dum.

Effectus pacti est obligatio, cui ex altera parte
spondet actio seu ius petendi, id est, ius persequendi
quod sibi debetur, iuxta reg. 84 ff. *Is natura debet,*
quem iure gentium dare oportet, cuius fidem secuti su-
mus.

Promissio, nisi acceptata sit, obligationem nul-
lam parit; alia ratio est de voto, quod à Deo ut cor-
dium Inspectore acceptatur. Excipe, nisi promissio
facta sit civitati propter incendium, tunc enim
obligat ante acceptationem. Ratio; quia Princeps
generali lege propter bonum publicum lata, ta-
lem pollicente obligationem imponere potuit ac
voluit. Quod si donatio sit facta ad pias causas
reuocari potest, eò quòd omnis promissio suapte
natura sit respectiua, cui proinde vis & obliga-
tio ex alterius partis consensu, tanquam à forma
sua dependet, nec aliud iure speciali positivo in
Ecclesiarum fauorem statutum est; Iuramento
tamen firmata valet ante acceptationem. Ra-
tio, quia *iuramentum seruandum est, quotiescunque si-*
ne dispendio salutis seruari potest, c. si vero. de iure iur. id-
que obligat non ex virtute iustitiæ, sed ex virtute re-
ligionis.

Non permittitur, ut quis pro altero pacisci seu sti-
pulari possit, nisi sit persona subiecta, puta filius pro
patre, seruus pro Domino, Regularis pro prælato,
aut monasterio. Prius probatur, quia certi iuris est,
factum alienum promitti non posse. l. inter stipu-
lantem, in princip. Est cit. l. stipulatio ista §. *alteri sti-*
pulari nemo potest. Post. probatur, quia propter ar-
tam coniunctionem, quodammodo eadem perso-
na censetur cum ijs, pro quibus stipulantur, tamen
ante acceptatam stipulationem à Capitulo, pa-
tre,

ite, Domino, &c. Si pactum reciprocum sit, potest
mutui, commodati, &c. claudicat circa mandatum.

NB. Donatio acceptata & donatario etiam do-
natur ante rem traditam, *discedas*, tamen hæredes
non liberantur sed tenentur.

§ Si donator misso nuncio ad donandum, antequam
donatio acceptetur, è viuis excedat, expirat in
acceptandi, & res donationi destinata ad hæredes
donatoris spectat. Ratio, itam vel donatarius in hoc
casu haberet ius acceptandi, & res donationi desti-
nata ad hæredes donatoris spectat. Ratio, nam vel
Donatarius in hoc casu haberet ius acceptandi do-
nationem ex vi pacti seu donationis, vel ex vi man-
dati, primum dici non potest, quia omne pactum re-
quirit consensum duorum in idem: ante mortem au-
tem donatoris, donatarius nec per se, nec per alium
consensit aut acceptavit. Per mortem autem extinguitur
consensus donantis. C. si gratiose. de rescriptis
in 6. Ergo utriusque consensus in pacti obligatio-
nem concurrere nunquam potuerunt; nec securum
dum; quia mandatum extinguitur morte manda-
tis, si executioni nondum dari cepit, iuxta l. manda-
tum. C. mandati.

NB. Specialiter decretum fuisse in promissioni-
bus beneficiorum, dispensationibus & eiusmodi
gratijs, quæ ex debito officio Ecclesiasticæ potestatis
procedunt, ut ea ex parte concedentis valida & in-
vocabilia censeantur, licet alter ius & dominium non
ante acquirat, quam re intellecta consensum præ-
beat. Unde etiam collatio ut absenti fiat, non requirit
personam intermediam, secus autem est in pactis
& contractibus.

6 Et gratia facta à principali, debet executioni
man

mandari etiam post mortem Principalis gratia autem facienda. V. C. à Commissario non, si res adhuc sit.

C A P. II.

De Pacto nudo & vestito.

Pactum aliud est nudum, quod in civili foro actionem non parit, licet pariat exceptionem, V. C. si alicui volenti & acceptanti nude promissisti, mutuo te daturum, dicitur nuda conventio, cuius naturalem, siue in conscientiae foro ortam obligationem, ius civile quidem non tollit, nec prohibet solutionem eius rei, de qua conuentum fuit: tamen ad vitandam multitudinem civilium actionum & litium, eiusmodi simplices conventiones non confirmat, id est, non vult ut iudex ad earum executionem debitorem compellat, nihilominus exceptionis beneficium contra Actorem ex simplici pacto siue conuentione obligatum tribuit.

Exemplum. Titius ex vendito debet tibi 100. aureos solvendo in die S. Georgij, tu autem eidem promissisti mutuo daturum aur. 100. hoc casu petentem te coram Iudice 100. aureos debitos. Titius exceptione promissi mutui repellere potest, idque ob remanentem obligationem naturalem, quae iure civili non plane extincta est, sed aliquos effectus retinet. V. C. Tribuens ius excipiendi, & compensatione utendi.

Pactum vestitum siue iure civili confirmatum dicitur, quod civilem actionem parit, V. C. exemplo competit emptori actio aduersus venditorem ad mercem sibi tradendam, numerato precio, qua actione instituta & causa cognita, Iudex compellit

Ii

pellit

pellit venditorem, secundum iustam petitionem actoris.

Pacta seu conventiones 6. modis confirmantur, ut ex ijs actio civilis oriatur 1. Pacta natura actio nomine vestita, V. C. emptio, venditio, locatio, conductio, societas, commodatum, depositum, &c. 2. Vestuntur pacta interuentu rei datae ob causam, quod accidere solet in contractibus in nominata, V. C. Conuenisti tu & Titius, ut dares ei 10. oues pro vno boue, vterque civili iure (non naturali & canonico) altero etiam inuito, resiliere potestis, ante traditionem. Postquam autem tradidisti oues Titio, competit tibi actio civilis, siue ea quae dicitur *condictio seu repetitio dati ob causam, causa non secuta*, siue ea quae dicitur *actio in factum*, seu *verbis praescriptis*, per quam compellitur contrahens ad praestandum id, de quo conuentum est, id est, bouem. 3. Vestitur pactum adiectione ad aliud pactum, iure cuius firmum. V. C. si aedes Titio vendidisti, atque incontinenti pactum adiecisti, ut inquilinum te recipias, pactio ista aliàs per se conformis, adiectione ad traditionem confirmatur. 4. Confirmantur pacta per stipulationem, V. C. Promittis 10. promitto. Unde & verborum obligatio dicitur. Hodie vero pacta confirmantur publico tabellionis instrumentis vel etiam simplici scriptura, propria manu promissoris subscripta aut obsignata. 5. Confirmantur pacta legis auxilio. Nam iure nouo C. de donatione simplici donatione actio conceditur ad rei ita promissae traditionem. Item ex simplici dotis promissione. 6. Confirmantur pacta iuramento, ut etiam civili iure actionem pariant.

Si pr

Si pactum simplex initium sit cum expressione
causæ, in foro canonico actio ex illo institui potest,
quod attinet causas, quæ vel ratione materiæ vel per-
sonæ ad tribunal Ecclesiasticum pertinent. V. C. Si
manu Titij scriptum reperiatur, vel testibus pro-
bari possit, aut Titius ipse fateatur, se tibi donatu-
rum 100. propter præstita obsequia, compellitur
tibi fidem seruare. Si verò nihil aliud coram Iudice
ostendi potest, quam simplex promissio, tunc
Titius excipere potest, se promississe quidem sed cum
causa seu conditione pendente in futurum. V. C. si
pæ obsequia præstiteris, quæ præstita tamen non-
dum fuerunt; eiusque contrarium probandi onus in
reactorem reijciat.

Nam neque iure civili ex stipulatu actio concedi-
tur contra promissorem, nisi constet vel probata
fuerit causa promissionis sicut constat l. 2. §. circa
primam speciem. ff. de doli mali & morus exce-
ptione,

C A P. III.

Quid sit Contractus & quotuplex.

Contractus (idem quod pactum) aliud est gra-
tuitum, quod ex vna tantum paciscentium
parte obligat, V. C. promissio stipulara vel nude
acceptata secundum ius naturale vel canonicum,
sine reciproca obligatione, item donatio sim-
plex etiam sine traditione modò sola liberali vo-
luntate declarata sit, actionem parit. Huc per-
tinet acceptilatio, per quam debitum à credito-
re debitori gratis remittitur, & quasi acce-
ptum

Ii 2

prum

ptum habetur. Aliud est pactum reciprocum, sine onerosum, quod ex vtraque paciscentium parte obligationem parit.

2 Contractuum alij solo consensu proficiunt (emptio, venditio, locatio, &c. donatio ex iuris privilegio, hypotheca, sponsalia, matrimonium. Cuius primus enim emptor V. C. & venditor de mercato precio conuenerunt ratus est contractus; ut actio de obligatione iure civili vtrinque oriatur) alij verbis (stipulatio & obligatio verborum) alij scriptura (instrumento, quod necessario requiritur ex iuris vtriusque dispositione & formam & substantiam alicuius contractus scripturam requirentis. V. C. ad donationem 500, solidos excedentem, ad emphyteusin Ecclesiasticam) alij re siue traditione, quod proprio suo nomine dationem vel factionem significat. Alias instrumentum conficitur ad perfectionem rei. Tales sunt mutatio, commodatio, depositum.

3 Iterum diuiditur contractus in nominatum (qualis est qui in nomine generali pactionis non stat, sed transit in proprium & specificum nomen contractus, ut emptio, venditio, locatio, conductio, locata, commodatum, depositum, mandatum, mutuum, pignus, hypotheca, i. e. feudum, emphyteusis, sponsalia, matrimonium (latè) donatio, gratuita stipulatio & acceptilatio) & in innominatum (qui proprio ac specifico nomine caret, V. C. do ut des, id est do tibi aurum, ut des argentum; do ut facias, id est do tibi pannum, ut colas mihi agrum. Facio ut facias, id est, colo tibi agrum, ut des mihi pannum. Facio ut facias, id est, colo tibi agrum, ut vehas mihi fumentum. His omnibus

bus contractibus commune est, quod per pœnitentiam recedere possit pars contrahens, etiamsi ex sua parte contractum impleuerit, si ex altera parte impletum non sit, V. C. dedi pecuniam tibi, ut Romam ires, iure civili repetere possum pecuniam, antequam iuisti, nisi tua interfit non reuocari, quia te ad iter parando, aliquid expendisti, aut lucrum omisisti, tunc enim vel indemnem seruare debeo. At verò in contractu nominato, sed qui ex sua parte impleuit agere debet, ut etiam pars altera impleat, nisi placeat contractum in mutuo consensu dissoluere.

Alij Contractus sunt bonæ fidei (sumptæ non ut opponitur dolo, sed ut idem sit quod benigna interpretatio, secundum æquum & bonum, qualia sunt emptio venditio, depositum, conductio negotiorum gestorum mandatum, & cæteri omnes, qui numerantur § actionum. Reliqui omnes, qui ibi non nomenclantur, sunt stricti iuris; ut plerique contractus innominati, item mutuum & census emphyteutis, gratuita stipulatio, donatio (vota & legata ad pias causas) iuxta l. 99. ff. de verb. obligat. Quicquid astringendæ obligationis est, id nisi palam verbis exprimat, omissum intelligendum est ac ferè semper secundum promissorem interpretamur.

NB. Principis donationem & beneficium si nemini præiudicet, laxissimè interpretandum esse, idque ob liberalitatem, quæ de principe præsumitur.

De Qualitatibus Contractuum.

1 **Q**uod purè & simpliciter promissum est, confirmari debet, iuxta Reg. 14. ff. de reg. iuris. in omnibus obligationibus in quibus dies non ponitur, praesens die debetur: arbitrio prudentis. Deinde expectare plerumque potest debitor donec promissarius seu creditor exigat, si nullum solutioni tempus aut conditio apposita erat. Unde sponsus ad nuptias non obligatur, nisi alter petat. Si enim taceat, censetur esse contentus mora: modò tamen facile petere possit; secus si ob mortem reuerentialem aut ob desperationem obtinendi, aut per obliuionem petere omittat. Quod si verò promissio facta sit in diem certum, id solui non debet, secus si ob mortem reuerentialem, aut ob desperationem obtinendi, aut per obliuionem petere omittat. Quod si verò promissio facta sit in diem certum id solui non debet, antequam dies ille transactus sit, & potest debitor uti exceptione, si ante determinatum diem petatur solutio, quia adiectio diei in fauorem debitoris facta est, non stipulatoris: Sin verò anni quantitas, V. C. decem annui eleemosynae, vel alimentorum nomine promissi sint, videtur solutio facienda in principio anni, quia ita de legatis annuis decretum est, in l. 1. C. quando dies legati.

2 Si promissio facta est in diem incertum, censetur conditionalis, ideoque obligationem suspendit, V. C. Cum naues ex India appulerint dabo tibi

tibi 1000. nam si non appulerint, non teneris. Quod si verò, certò constet diem futurum, licet incertum quando V.C. promitto, cum pater meus morietur, non dies causa obligationis suspendendæ appositus censetur, sed solutionis differendæ, quapropter tale legatum ad hæredes transmittitur, ita habetur, l. hæres meus, ff. de condit.

Conditio de præsentis vel præterito: V.C. pro-3
mitto me daturum, si pater meus vivit, si mater mea mortua est, si verum est, statim confirmat actionem & obligationem, si falsa est, statim infirmat.

Conditio de futuro impossibilis secundum natu-4
tam, reddit contractum seu promissionem irritam, iuxta reg. 145. ff. *Impossibile nulla est obligatio.*

Conditio de futuro possibilis & honesta pro-5
missioni adiecta, eius obligationem suspendit & transit ad hæredes.

NB. Pactum conditionale, mortuo paciscente, ad hæredes transit, sed non legatum mortuo legatario. Ratio discriminis est, quia in contractu vel stipulatione interuenit factum stipulantis, seu contractantis, volentis, sibi, & hæredibus suis prospicere, in legato autem nullum factum legatarij interuenit.

Modus promissioni adiectus, puta promitto tibi 6
centum, vt Romam eas; licet eam non suspendat, tamen promissario vicissim obligationem affert, qua non impleta, interdum reuocari potest, quod sub tali modo datum est. Ratio, quia

Ii 7 dona-

donatio vel legatum sub modo suum esse substantiale habet absolutum, quodammodo independenter ab accessorio modo seu grauamine: Vnde sequitur, quod promissum, legatumue sub modo statim peti potest, etiam nondum impleto modo, quamuis legatarius satisdare debet.

- 7 Donatio facta Ecclesiae sub conditione suspendente, ea non impleta, corrui: sed donatio facta sub modo, eo non impleto reuocari non potest quia in dubio praesumitur donatio principaliter facta propter Deum, & pro remedio peccatorum. Quod si expressum fuit, vt, si modus non seruetur (V. C. si fundus Ecclesiae donatus, & alieni prohibitus alienetur) reuocetur facta donatio non nocebit tamen Ecclesiae, si solus Praelatus sine Consensu Capituli modum donationis transgesserit. Alia ratio est, si donatio facta fuerit sub conditione suspendente, eamque Praelatus, qui res Ecclesiae administrat, non adimpleat; corrui tunc donatio. Causa discriminis est, quia Praelatus Ecclesiae nocere potest in iure acquirendo, non acquiritur, atqui res donata sub conditione, ante eius euentum, non acquiritur donatario. Si donata sub modo statim acquiritur, antequam modus impleatur. V. C. Titius promisit Ecclesiae se annuatim in anniuersar: 100. aureos; sed postea Ecclesiae postea recusat conditionem implere promissor liberatus obligatione. Sin vero ius fundationis legato, aut donatione Titij acquisitum, cum modo & obligatione, vt anniuersarius dies celebretur; fundatio reuocari non potest, ob non imple-

impletum postea modum; sed agi debet ad eius impletionem, quia res semel Ecclesie acquisita sacra facta est, & in speciali dominio Christi constituta, ideoque reuocari non potest. Et administrator Ecclesie obesse non potest in iure iam acquisito.

NB. Licet donator conditionem apposuerit, ut res alienari non possit, tamen non censetur prohibita in casu necessitatis.

Præterea promissio rei impossibilis secundum mores, ipso iure irrita est, iuxta reg 69. in 6. *In malis promissu fidem non expedit seruare.* Fieri enim non potest ut aliquis ex iustitiæ virtute obligetur ad id, quod vel nullo modo, vel saltem sine peccato præstari non potest. Ratio, quia impia est promissio, quæ scelere adimpletur. Etiam cum iuramento, *non enim est obligatorium contra bonos mores præstitum iuramentum.* reg. 68. in 6. Neque iuramentum potest esse vinculum iniquitatis c. quanto. de iuramento. V. C. Si iuratus promissisti puellæ aliquid daturum, ut turpiter agat, nulla obligatio oritur; & quod à puella ob eam causam nondum impletam, acceptum est, in foro conscientie restituendum.

Sed quod postea impleta fornicatione promissum vel sicario, retinere potest Puella, & sicarius iure exigere, quia periculum molestiæ, quod in tui gratiam susceptum, pretio æstimabile est: In externo autem foro talium sceleratorum hominum non admittuntur.

Pro eo quod iam ante ex iustitia acceptum pretium seu merces accipi non potest, v. c. si latroni aliquid dederis, ne te occidat, vel Iudici, iustum salarium habenti, ut iustam sententiam ferat. Ratio, quia iudex V. C. nullum accipiendi vel datum retinendi titulum

tulum siue ius habet. Non ex pacto gratuito, quia suppono, non esse tibi animum donandi, sed quam precium dandi, nec ex oneroso, onerosi enim pacti conditio est, ut utrimque obligationem pariet, unde illud, *Opera iustitia non possunt fieri venalia.*

NB. Iudex, Medicus, Professor, non habens sufficiens stipendium, potest exigere mercedem, item piscator, qui nauæ naufragio ex charitate succurrere debet, laboris sui precium omni iure exigere. Tamen licet Iudex Professor sufficiens salarium habent, tamen ratione extraordinarii labores possunt aliquid accipere. NB NB.

- 10 Iure naturali iudex non peccat unius causam tantum alios expediendo ex pacto oblato muneris, cum plures ad sint, qui æquitati iure gaudent, ut iudicis arbitrio posita sit, quem cui præponatur, quia in re aliis iniuriam non infert.

Judices alique officiales, licet frequenter peccent, munera accipientes Exod. 23. acceptum tamen dominium comparant, modo liberaliter oblata sint, & non ad iniustam vexationem redimendam. Esculenta & poculenta tamen moderata, quæ mera liberalitate offeruntur. NB. Teneatur tamen Iudex ad restitutionem, si aliquid ratione sigillatim accipiat contra consuetudinem permissam, & ius.

- 11 Pro opere, debito ex solo charitatis lege, si pretio æstimabile sit, precium exigere potest, si necessitate saltem validè. V.C. Si in grauiissima necessitate cum paupere (cui gratis succurrere debet) pactum reciprocum in eas, subsistit, cum enim sola charitate obligatus sis, paciscendo, suscipis nouam obligationem.

ligationem iustitiæ, quæ precio æstimabilis est. Sed precium pro baptismo accipere (quod opus religionis ex charitate præstare debes) est Simonia, si agatur quasi ex obligatione pro re temporali data vel promissa, secus si liberaliter aliquid donetur absque promissione.

Promissio facti alieni, nullam obligationem 12
parit.

CAP. V.

*De Contractibus ob Errorem, aut dolum
initis.*

Error circa rei substantiam (V.C. si emas vitrum pro gemma: si beneficium conferas Petro, quem putas esse Ioannem) omnem contractum naturali iure irritum reddit. Quia *Errantibus nullus est consensus.* l. 9. C. de Iuris & facti ignorantia. Sine consensu autem non consistit contractus, quippe à libera voluntate pendens.

Error circa obiecti qualitatem, licet dolo alterius contrahentis proveniat, si tamen concomitans tantum sit, non reddit contractum infirmum aut infirmandum.

Ratio, quia error iste non aufert consensum substantialem, ideo naturali iure contractum validum relinquit; & cum non existat causa contractus (qui dicitur error antecedens) ideo non est ratio, cur remoto errore, contractus infirmari debeat.

V. C. Si emi vinum Austriacum, persuasus esse

esse

esse Rhenanum, quod tamen emisses, etsi non ignorasses. Interim verò decepto aduersus decipientem actio competit, vt soluat quanti interest, dolum adhibitum non fuisse.

Error circa obiecti qualitatem, non proueniens ex dolo contrahentis, etsi sit causa operis, non intulmat contractum. Ratio, quia cum error non sit circa obiecti substantiam, permanet consensus substantialis, quo contractus perficitur. Vnde qui ex tali contractu rem aliquam à te consecutus est, non tenetur ad restitutionem, cum nullam tibi iniuriam intulerit. Si tamen à tertia persona deceptus fuisti, competit tibi aduersus eam actio de dolo.

Quod si intentio conditionalis sit, non aliter promittendi aut contrahendi, nisi existente tali circumstantia, tunc infirmatur contractus, V. C. dono tibi quia consanguineus meus es, quod si autem consanguinea non sit, & donasti, potes reuocare donationem, non autem, si aliter non voluisti dare elemosynam, nisi pauperi sancto; tu autem experiaris esse falsam. Nam in priori casu finis principaliter mouetur est obiecto intrinsecus & substantialis. In altero autem casu est finis tantum secundarius, obiecto accidentalis.

- 4 Defectus causæ principalis tribuit donatori repetendi, puta si alicui donatum sit in dotem propter nuptias, quæ postea non sequantur. Sumitur ex l. i. ff. de conditione, causa data, causa non secuta. Non item defectus causæ impulsivæ tantum V. C. si alicui absolute dones, vt tecum fornicetur, matrimonium inerat, &c. statim valet donatio, nec recitari potest, etsi voluntati tuæ non satisfiat. Tamen enim hæc fuerit causa impulsiva ad donandum, non

tamen sub tali causa, tanquam virtuali conditione, donasti, sed simpliciter & absolutè.

NB. In dubio, qualis fuerit intentio donantis, contra accipientem præsumendum est, si rei possessionem mala fide nactus sit, ideoque ad restitutionem obligatur.

Contractus alii facilius dissoluntur, V. C. gratuiti, donandi, mutuò dandi, votum simplex. Nam promissio gratuita desinit obligare, si, re adhuc integra, notabilis mutatio accidat. Cum enim talis promissio ex sola libera voluntate promittentis dependeat, ideo benignè interpretanda est, noluisse in omnem euentum obligare, sed rebus in eodem statu permanētibus.

Difficile autem dissoluntur contractus reciproci (emptio, venditio.) Ratio, quia hi contractus vim suam & mensuram obligandi non ex vnius tantum voluntate accipiant, sicut gratuiti: sed etiam ex alterius partis consensu. Nemo autem vendentium facile consentiet, v. c. ut si aliqua mutatio superueniat, venditio irrita sit. Excipe sponsalia, quæ magna animilibertate contrahi debent, ne infelices exitus consequantur. Denique omnium firmissimus est contractus matrimonii apud nos; ut ob nullum errorem, vel dolum qualitatis, quamuis causam dederit contrahendi, rescindi possit. Quia ita exigit tum institutio huius sacramenti, tum bonum proles ac Reipub. propagandæ, ut pro valore matrimonii præsumendum sit, nisi contrarium ostendatur.

Si error vel dolum dans causam contractus, promittat ab altera parte contrahente, non sine iniuria; tamen quidem contractus propter consensum abloquutus, tamen rescindi potest. Prob. prius. Quia licet dolum & error circa qualitatem dans causam contractui,

tractui, facit inuoluntariū secundū quid, non tamen aufert voluntatē simpliciter, quādo relinquit cōsensum substantialē, qui proinde sufficiens est ad producendā obligationē cōtractus v. c. matrimonii. Intellege id, si cōsensus in rei substantiam sit absolutus; nam si actu aut virtute cōditionalis sit, & dependēs ab extrinseca causā, ea nō existēte, corrumpit omnis cōtractus. Porro: Contractus, qui sunt stricti iuris (v. c. qui per modū stipulationis cōcipiuntur) iure civili validi sunt, actionemque pariunt. Ergo signū est, naturalem obligationē in cōtractus substantia permanere: quia namquā civilis actio conceditur, vbi nulla naturalis fundamentalis obligatio subest. Posterius probatur, quod dolo alterū inducens, iniustū ei damnū infert; quādo obrē ad restitutionem obligatur, si deceptus velint eadem ratio est de metu iniustē incusso.

NB. Sponsus tenetur indicare sponsae graues defectus suos, v. c. leprae, morbi gallici; quia alioquin grauis iniuria inferetur sponsae; sicut si quis metum, dissimilato occulto pernicioso vicio vendat, v. c. ligna cariosa, quae aedificio, ad quod emuntur, certam ruinam allatura sint.

C A P. VI.

De Contractibus ob metum iniustis.

1. **P**romissiones & Contractus ex metu iniusti, profecti ab intrinseco, omni iure valent. v. c. si quis in matrim. ducere, aut religionē profiteri sponte cogas, vt mortis tibi decretum supplicium effugas, ut si castitatem Deo voueas, vt naufragio libereris, aut metu excommunicationis contrahens matrimonium. Ratio, nam qui ob metum contrahit, is habet absolutum & simpliciter dictum consensum; Ergo obligatur, & metus iste omni iniuria caret.
2. **P**romissiones & cōtractus directē extorti per metum

tū graue, prouenientē ab extrinseco, licet valeant iure naturali, & ferme etiā iure positiuo; tamen pro arbitrio metū passi, rescindi possunt. iuxta sententiam Panormitani & aliorum, qui dicunt, quod *renūciatio beneficii per metū facta valet; licet peti possis; restitutio in integrum* (si ab infirmo in graui necessitate cōpulsio à medico ad venditionem celebrandam) *actione quod metus causa*. Et traditur in l. dolo. C. de inuti l. stipul. Si metu coactus adii hereditatem, puto me heredem effici, quia quamuis, si liberum esset, noluissem: tamen coactus volui. Sed per Prætozem restituendus sum, ut abstinendi mihi potestas tribuatur. Ratio assertionis est; quia doli mali & metus iniusti eadem ratio est, iuxta ea præced. assert. 4. n. 7. quandoquidem neuter tollit voluntarium simpliciter & absolute, sed vterque iniuriam continet.

NB In foro conscientie non obligatur ad restitutionē aut rescissionē contractus, qui bona fide contractum metu passo, priusquam is actionem intenter, que ex iuris positivi beneficio ipsi cōpetit: ea autem actione intentata, in ext. rno foro contra quemuis repper metum grauem alienatæ possessorem à Iudice restituendus erit, quia res metu iniusto extorta, veluti vitio quodam affecta ad alteram personam transferri censetur.

NB. Reg. 15. ff. iur. et gloss. *Qui actionem habent ad rem recuperandam, ipsam rem habere videtur.* Et l. nemo, ff. de in integr. restit. Nemo videtur re exclusus, quem Prætor in integrum se restitutum pollicetur. Matrimonium & sponsalia iuxta Rodriq. 3
 per consequens religionis professio & votum positendi, vel ingrediendi Religionem, per metum grauem infirmantur positivi iuris constitutione. Probat. de Matrimon. Nam qui metu directè

directè incusso repellitur, is sæpè non habet animi
verè contrahendi, sed tantum ad redimendam ven-
tionem (qui autem errore accidentali ad contrahen-
dum inducitur, plerunquè habet substantialem con-
sensum.) Ne igitur valor matrimonii in dubium re-
uocari posset, expediebat certas de ea re leges ferre.
Prob. de sponsalib. Quia licet in iure Ecclesiastico ni-
hil statutum de sponsalibus irritandis, tum indirectè
per consequens dicuntur cassari, eo ipso quod ma-
trimonium tali metu celebratum, ipso iure irritum
pronunciatur, siquidem fieri non potest, ut aliquis
p'omissione sua obligetur ad actum seu contractum
inualidum. Etiam vota simplicia per metum grauem
non infirmantur. Nam metu consensum absolutum
voluntarium non aufert, & adest internus animi
se obligandi. Deinde Iuramentum graui metu ex-
tortum, ob honorem diuini numinis seruandum est,
ergo & votum est non minus spectans ad reueren-
tiam Dei.

- 4 Quæ metu leui directè & iniustè incusso extorti
sunt, æquè in foro conscientiae & secundum legem
naturæ obnoxia sunt recessioni ac restitutioni
metu graui iniusto. Ratio, quia metus (vt principalis
causa contractus) iniuriam in se continet, ac vim di-
rectè intentatam, ad extorquendum contrahendi
consensum, secundum quid inuoluntarium. Quia
verò in externo foro leuem metum passo non datur
actio, id fit ad vitandam multitudinem litium. Alia
ratio est de metus leuis causa impediente Religio-
nem, vbi nulla dissolutio locum habet, nam ius poli-
ticum, solum loquitur de metu graui.

NB. Metus qui dicitur reuerentialis, si efficiat con-
sensum secundum quid, seu inuoluntarium mixtum
(id est

(id est, si idem aliquis consentiat in rem aliquam, à quo eius voluntas alioquin (seposito metu) abhorret, quia nimirum voluntati, precibus Domini, prælati, parentis, Tutoris, &c. contradicere non audet) sufficientem causam præbet in conscientia foro, aut iudicis implorato officio, rescindendi acta, vel contractus, qui solubiles sunt. V. C. Si Caia sponsalia cum Titio celebret, quia ob naturalem verecundiam Patri, tutori, aut Titio non audet contradicere, eo casu resiliere potest. Si creditor desperans integrum debitum suum propter debitoris iniquitatem, se consecuturum esse, partem ei debiti remittat, debitor in conscientia non est tutus. Ratio, quia is metus reuerentialis semper iniuriam continet.

Idemque sentiendum de importunitate precum, molestando, si efficiant inuoluntarium mixtum voluntario.

NB. Donationes & hæreditas extorta importunitate precum, obligant ad restitutionem ante iudicis sententiam, si præsumi possit, voluntatem dantis fuisse, ut res data accipientis fieret. Talis enim consensus sufficit ad domini translationem.

NB. Qui precum importunitate molestans, puellam ad stuprum traxerit, tenetur ad damnum reparandum, Qui etiam alterum per iniuriam ad videndum coegit, tenetur ad restitutionem utriusque, quia per iniuriam causa iniusta exitit securi damni.

NB. Par conditio utriusque ludentis debet esse, iniuria autem collit inæqualitatem.

CAP. VII.

*Si res post Contractum pereat, vel deterior fiat,
cuius damno id accidat?*

1 **C**ontractuum alii instituuntur in gratiam tantum contrahentium; vel dantis V. C. in deposito, si nulla merces interueniat; vel accipientis, est, in donatione, commodato, precario. Alii vero instituuntur in gratiam vtriusque, vt venditio, locatio, societas, dos, pignus.

2 Refert, vtrum res, quæ in contractum venit, pereat, culpa, an dolo.

Culpa alia est crassa, alia leuis, alia leuissima. C. si librum tibi commodatum, in publico foro inlinguas, & inde tibi auferatur, censeberis amitte per culpam crassam. Si verò in conclau domus ostio non clauso, per culpam leuem Si vero in conclau clauso, sed non obserato per leuissimam.

NB. Sermonem hic non esse de culpa Theologica (quæ peccatum contra legem DEI) sed de culpa ciuili, quæ peccatum contra artem, industriam; sæpe inuoluntarium, & coram Deo excusatum. V. C. si ex peccati obliuione, librum tibi commodatum, in foro reliquisti, culpam civilem commisisti, etsi coram Deo nihil peccaueris, sed vt obligeris ex culpa ciuili, necesse est, te rere causam fuisse illati damni. Præterea frequenter hoc est, vt secundum iuris ciuilis præsumptionem aliquid culpa euenisse dicatur, cum tamen fieri potuerit, vt omnis culpa etiam ciuilis abesse, V. C. si quid furto ablatum fuit, à socio præstandum fore, quippe qui custodiam diligentem adhibere debet.

debebat. Quis autem neget, vt socius diligentem curam adhibeat, & tum callidus fur rem auferat, quæ casu præsumptio cedere debet veritati. Dolus est fallacia, machinatio ad fallendum adhibita ad alterum decipiendum.

Si res certa siue in specie debita, puta hic equus, hæc ouis, casu pereat, creditoris damnum est. Excipe, nisi i. aliter conuentum sit, vt V.C. commodarius etiam fortuitum casum præstare debeat. Nam *contractus legem ex conuentione accipiunt*. l. 1. §. si conuenit. ff. depositi. Secundo; Nisi debitor in mora fuerit soluendi, ideoque res perit, ipse damnum præstare cogitur. Nam *mora sua culpabilis cuiuslibet nocet*. reg. 25. in 6. Adde, tamen si pœna conuentionalis adiecta fuerit, nisi ad tempus præfixum solueretur, liberari debitorem a pœna, si culpa caruit, deinde exceptio intelligi debet, dummodo ob moram debitoris damnum euenerit, secus si nihilominus euenerit, V.C. equus commodatus periisset, tamen si statuto tempore remissus fuisset, tunc in conscientiarum foro, nulla debet fieri restitutio. Quia æquum non est, vt creditor cum aliena iactura lucretur.

NB. Regula illa; *Si res casu pereat, domino suo perit*. l. pignus. ff. de pignorat. actione. in iis tantum contractibus locum habet, quibus rei dominium non transfertur, id est, in deposito, commodato, pignore.

Si res incerta & in determinata in aliquo genere debeat, etsi vnum vel alterum eius generis casu pereat, non ideo liberatur debitor, quia *genus perire non potest* arg. l. incendium. C. si certum

Kk 3 pete

peratur. V.C. si equum aliquem dare debeas, licet plures tibi pereant, non tamen liberaris, quia potes alium dare, ita etiam se res habet in mutuo.

5 Coroll Si mutuarius, aut venditor census pecuniam debitam per fidelem nuncium creditori tradidit, ut si ille in via spoliatur, aut fugiat, debitoris detrimentum est.

Si contractus institutus fuit in gratiam solius accipientis, V. C. commodatarii gratis omnem culpam etiam leuissimam praestare debet commodatarius. Quod si in gratiam solius dantis, V. C. depositarii, solus dolus non item culpa civilis praestari debet. Gratis dico: si enim depositario, V. C. modice datur, culpam etiam leuem praestare debet. Si denique contractus instituitur in gratiam, veriusque culpa eius praestari debet V. C. in empt. vendit. locat. &c.

6 Confessarius obligatur ex culpa lata, vel dolose (pote iniurians & causa damni) sed magis peccati, quam reus personae. Quod si per ignorantiam crassam Confessarius scienter dicat debitori restitutionem faciendam non esse, tunc in illius defectum obligatur; cum positivè concurrat ad damnum iniustum. Sin verò negativè se habeat, solumque immittat imperare restitutionem, tunc non peccat contra iustitiam, sed solum contra charitatem. In quibus hoc discrimen est inter causas positivas concurrentes, ad damnum iniustum mandando, &c. & concurrentes negativè tantum; quod illae per se solum voluntarium & efficacem concursum sunt causae morales damni: negativae autem non ob solam voluntariam taciturnitatem censentur esse causa damni; sed requiruntur, ut ex iustitia obligentur.

sint ad significandum, impediendum; vt dixi tract.
l.c. 5. n. 7 & 8.

Si in domo commodatarii, depositarii, &c. incendio ortum fuerit, iuste agunt, si quæ præciosiores sunt, seu propria seu aliena eripienda, ræferant. Sin verò aliena propriis præferendo iacturam passus sit depositarius vel conductor, compensationem damni exigere potest (nam vtiliter domini negotium gesserunt. Nulli autem officium suum damnosum esse debet). Non ita verò commodatarius. Ratio; quia quisque vir prudens ac diligens, quæ præciosiora sunt, anteponebat minus præciosis. Commodatarius autem secundum naturam huius contractus tacite se obligat ad exactam rei custodiam, qualem quisque prudentissimus paterfamilias suis rebus adhibet. Alias Commodatarius præciosa propria eripiendo, deferendo aliena vilia, restituere nihil tenetur.

CAP. VIII.

Utrum filiusfamilias contractus instituire possit?

Filiusfamilias (Filius & filia, item nepotes & neptes, quamdiu sub patris vel aui potestate consistunt, licet maiores natu viginti quinque ann.) habent quadruplex peculium, Castrense, (quod ex occasione militiæ acceperunt spolia, donationes, item bona mobilia data à parentibus filiis in militiam proficiantibus.

Secundum est quasi Castrense, (est quod ex publico officio Doctoris, Medici, Aduocati acquiruntur,

tur, quod à Principe vel Augusta donatur, Bonæ Clericorum ex beneficio acquisita.) Tertium, Adventitia, quæ præter castrensia & quasi castrensia, filio obveniunt, non à patre, neque intuitu patris, sed vel ex propria industria, vel liberali alicuius donatione, legato matris, vel aui materni hæreditate.) In Profectitia, (quæ cum nec castrensia, nec quasi castrensia sunt; vel ex bonis patris profecta, vel patris intuitu filio familias donata sunt.) Inter hæc discrimen, quod filius familias plenum dominium & administrationem castrensiū & quasi castrensiū habeat.

Adventitorum autem pater vsufructum, filii proprietatem. Immobilia bona filii pater non potest alienare ante iudicis decretum, facillè tamen propter affectionem patris erga filium in necessitate permittitur. Adde, quod filius, ne consentiens quidem patre, de adventitiis testari potest, præterquam ad pias causas, quamquam cum patris consensu mortis causa donare non prohibetur, etiam ad causas prophanas.

2 Licet per filii Clericatum, item per professionem seu filii seu patris in Religione solvatur patris potestas, tamen adventitia manent in prioribus statu penes patrem, vel eo proficiente penes monasterium.

3 Certi casus sunt, quibus adventitorum bonorum vsufructus non ad patrem, sed ad filium spectat; Si vsufructus eorum filio à patre remissus sit; Si pater vna cum filio succedit in hæreditate fratris, si pater sine causa iusta diuortium instituit, si filius hæreditatem adiit; legatum vel donum accepit patre contradicente: si vsufructus natus

Filio donatur. Profecticia bona pleno iure ad patrem spectant.

Filius familias impubes; ne patre quidem auctore, villo ex contractu civili obligatur: naturaliter tamen obligatur, si pubertati proximus sit. Porro et pupillus auctore tutore etiam civiliter obligatur: non item filius impubes, auctore patre. Ratio est, quia pupillus tutorem sibi obligatum habet, si male auctoritatem præstet, non item filius patrem.

Filius familias pubes, ex omni contractu, etiam sine patris auctoritate, tam civiliter quam naturaliter obligatur. iuxta l. 38. ff. de act. & obligat. *Filius familias ex omnibus causis tanquam pater familias obligatur: Et ob id agi cum eo tanquam cum patre familias potest.* Quia patria potestas instituta est ad personæ correctionem; non ad bonorum eius custodiam. Excipe, nisi contractus cedat in præiudicium patris.

NB. Pater non tenetur alere filium propria bona aduentitia, vel castrensia habentem. Quod si vir uxorem alar, ante datam dorem, non potest repetere alimenta, quippe quæ affectu maritali condonasse præsumitur.

NB. Quod si filius opificis, V. C. operam suam patri præstet, nullo seu expresse, seu tacite petito salario, quod censeatur id patri remittere, pietatis & gratitudinis causa: ut si postea à patre, eoque mortuo, à fratribus repetere velit, audiendus non est.

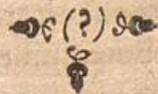
Lucra filius familias quæ ex artificio eius proveniunt, inter aduentitia bona numerantur, quæ proinde post mortem patris præcipua habere debet. Ea propter filius operam patri suo locare, ab eoque salarium exigere iure potest, deductis tamen expensis,

Kk 4 quas

quas pater eo alendo facit. Lucra autem filii ex bonis paternis, cauponis, mercatoris, inter bona profectitia numerantur, eo quod filius, dum in domo patris degit, tanquam ad obsequiales operas obligatus est. Contraria tamen sententia est. Probatur enim, quod propter nullum salarium filio pro labore mercedis aut cauponis velit dare, nec ille propter meritum reuerentialem audeat petere, quod possit dum furripere tantum.

7 Pater prohibere non potest, quominus filius familiaris ex domo paterna discedat, artis discenda causa. Ratio. Nam alioquin homo liber seruilis conditionis efficietur, si à patre in domo paterna, veluti carcere quodam, perpetuo detineri posset, nisi inopia patris aliud possideret.

8 Patria potestas in filium septem modis tollitur. 1. Per mortem naturalem patris. 2. Per eius mortem civilem. 3. Per lapsum Patris in haereticum. 4. Per emancipationem filii coram Iudice factam, adde per coniugium. 5. Per electionem filii ad patritiam dignitatem. 6. Per electionem filii in Episcopum, Cardinalem, statum religiosum. 7. Per adoptionem filii, factam ab auo paterno, aut materno. Denique si ab hostibus pater captus sit, perdet ius filiorum. Nam rediens ex captiuitate, postliminio recuperat pristina iura erga liberos.

C A P. IX.

*Utrum pupillus, & minor XXV. annis con-
trahere possint?*

Pupillus (puer vel puella impubes) postquam ex ¹
patris potestate excessit, tutorem accipere cogi-
tur, cuius officium ut tueatur personam pupilli, ho-
neste & pie eum educet, instruat, eius bona admini-
stret instar patrisfam. Impuberes masculi sunt, usque
ad 14. completum; puellæ ad 12.

Tutor ad tempus pubertatis datur, Curator au- ²
tem pueris ac puellis puberibus datur ad annos 25.
Tutor etiam impuberi inuito datur, sed curator pu-
beri non datur, si inuitus sit: suscepto autem cura-
tore, tenetur esse sub illo usque ad 25. annos.

Deinde minor natus in Iudicio, seu ut Actor, seu NB.
Reus sine tutore, aut curatore non admittitur, nisi NB.
in causis spiritualibus, matrimonio, beneficio. Deni-
que furiosus prodigus, surdis, mutis, & qui perpetuo
morbo laborant, quia rebus suis præesse non pos-
sunt, Curatores dandi sunt.

Tutor & Curator debent operam dare, ut ex bo-
nis immobilibus fructus proueniant, pecunia quo-
que in annuos redditus conuertatur: alioquin resti-
tuere cogentur. Salarium tutor accipere non potest si-
ne Iudicis auctoritate.

Triplex est tutela; Testamentaria, legitima, & da- ³
ma. Qui in testamento à Patre tutores dati sunt, ij
aliquis præferuntur. Mater filijs tutorem dare non
potest, nisi eos supra legitimam hæredes instituat, &
inquiri & confirmari debent à Iudice idonei. Libe-
ri uero illegitimus pater tutorem dare non potest, si
nihil omnino eis relinquat.

Kk 5

NB. Ho-

NB. Hodierno tempore omnes æquali iure, omnes tam agnati, i. e. per virilis sexus cognationem coniuncti, quam cognati, si idonei sunt, ad efferendi sunt tutores, si nulli alij sint assignati tutores.

Porro iure nouo Cod. Quando Mulier &c. Matri & auia paternæ, ad omnes agnatos aut cognatos ius tutelæ permittitur, si recipere velit. Repellitur tamen primò: Si ad secundas nuptias transeat, vix uxore facies. Secundò; Si luxuriosam vitam ducat, ob eademque causas matri negari potest educatio pupilli, quæ alioquin ei ante alios debetur. Denique si neque testamento tutor datus sit, nec legitimus cognatus aliquis idoneus adsit, à Iudice pupillo tutor dandus est.

Tutores & Curatores etiam inuiti esse coguntur quia est vnum ex publicis muneribus, à quibuslet neminem immunem esse vult, nisi iusta ex causa quæ apud Magistratum onus tutelæ declinet.

4 Clerici cogi non possunt ad suscipiendam tutelam, nisi personarum miserabilium, deinde si Clerici velint legitimam tutelam tanquam proximi agnati suscipere, non prohibentur. Verum à Religiosis, vtpote administrationem temporalem nullam habentibus, omnino alienum est tutelæ munus.

5 Pupillus aut Minor contrahens cum confessoris Tutoris aut Curatoris sui, tam civiliter quam naturaliter obligatur. Intellige pubertati proximus pupillus; ita vt rationis discretionem, quæ ad Contractum naturali, ac gentium iure sufficit, quod secundum iuris præsumptionem accipitur in masculo, post annos 10½. in femella post 9½.

Ante eam verò ætatem solus tutor contractum celebrare debet ipsemet verò pupillus ex proprio consensu non obligatur. Deinde excipienda est alienatio bonorum immobilium, & preciosorum mobilium, quæ servandi servari debent. Hæc enim pupillis & adolescentibus etiam curatoris auctoritate interueniente interdicta est, nisi Iudicis decretum accedat.

Pubes, qui Curatorem non habet, etiam si minor sit 25. ann. obligatur tam ciuilitè quàm naturaliter, potest tamen petere restitutionem in integrum, si ex contractu læsus sit. Sed intelligi debet de alienatione bonorum videlicet mobilium, quam cum curatoris consensu facere potest, vt ipsi etiam talis alienandi facultas concessa sit, si Curatorem non habeat.

NB. Quod si pubes & minor 25. ann. curatorem habet, sine eius auctoritate non obligatur ex contractu ciuilitè, alterum tamen ætate maiorem cum quo contrahit, ciuilitè etiam ex contractu obligat. V. C. Celebrato emptionis contractu, licet venditor pupillum, qui sine tutoris consensu emit, in iurum compellere non possit ad precium numerandum, ipse tamen pupillus, si contractum stare velit, ciuili actione cogere potest venditorem ad tradendam sibi mercem pro constituto precio. Vnde glossa; *Contractus claudicat quandoque*, id est, ex parte pupilli. Ita enim habetur in l. Iulianus. *Si quis à pupillo sine tutoris auctoritate emerit, ex vno latere constat contractus; nam qui emit, obligatus est pupillo, pupillus sibi non obligat.* Limita 1. Pupillus tamen obligatur in tali contractu, quatenus inde locupletior factus.

Nam

Nam *Locupletari* non debet cum alterius iactura, reg. 48. in 6. V. C. Si venditor pupillo mercem tradidit, non accepto precio, repetet mercedem suam; si vero mea missa, vel absque dolo absumpserit, non plus in civili foro solvere compellitur pupillus, quam exinde ditior factus est, eadem ratio est de mutuo pupillo minori dato. 2. Si res tradita pupillo dolo eius petijt, datur contra eum actio civilis, qua solvere compellitur, si tamen infantiae proximus sit, dolo in eo non praesumitur. 3. Minor Religio-nem professurus omnia sua bona absque tutoris auctoritate alienare potest sine beneficio restitutionis in integrum; censetur enim mori. 4. Si minor contractum absque curatoris auctoritate celebratum iuramento firmavit, civili etiam foro obligatus est. Pupillus autem non obligatur civiliter ex iuramento.

- 7 Obligatur tamen pupillus sine tutoris auctoritate obligatione naturali, id est, in foro conscientiae, quae sufficiens sit ad transferendum dominium. Ratio, quia obligatio naturalis oritur ex consensu; Sed pupillus, si pubertati proximus & minor sufficientem consensum habent. Ergo.
- 8 Quod si pupillus infantiae proximus sit, tunc neque naturaliter obligabitur, vix enim talis habet intellectum, & non multum à furioso distat, ideo in civilia eius contractui resistunt, omnemque obligationem tollunt, etiamsi contrahat cum tutore.
- 9 Obligationis naturalis Effectus sunt, 1. Ex praesuppositis, quod creditori ius tribuat accipiendi accipienda, si quod naturaliter ius si debitum est, nulla opposita exceptione solvatur. 2. In obligatione naturali accedere potest fideiussor. 3. Naturalis obligatio

gatio impedit soluti debiti repetitionem. 4. Naturalis obligatio licet in foro externo actionem non tribuat, tribuit tamen ius exceptionis & compensationis.

Quod Pupillus vel minor 25. an. Curatorem habens, ludendo perdidit, soluere non tenetur, nisi iuravit, sed exceptione se defendere potest beneficio legis civilis: Sin autem solvatur, ab altero retineri potest donec repetatur: Ratio prioris, quia tamen si solvisset, repetere posset, seu conditione indebiti, seu in integrum restitutione: *Qui autem ad agendam admittitur, est multo magis ad excipiendum admittendus.* reg. 71. in 6 Posterior probatur, quia pupillus & minor Curatorem habens, saltem naturaliter obligantur: at vero legis civilis beneficium illis non prodest, si eo non utantur, siue quia uti nolunt, siue quia ignorant.

Si pupillus vel minor, quod indebitè solvit, alibi recuperare non potest, per compensationem aliquam prospicere tibi poterit Ratio est, quia alter iniuriam infert non restituendo, si repetatur.

C A P. X.

De alienatione bonorum Ecclesiasticorum.

Bona Ecclesiastica immobilia & mobilia preciosa, quæ servando servari possunt absque iusta causa certa que solemnitate alienari prohibentur; Etiam Feudum, emphyteusis, & locatio in longum tempus contractus censualis, perpetui ac vitalicij census; quia iura & redditus annui inter bona immobilia numerantur, quorum alienatio Ecclesijs ac minoribus prohibita est.

NB.

NB. Tamen in Germaniæ quibusdam locis res p^{er}ptuni, vt reditus redimibiles, etiam super immobilia bona constituti, inter bona mobilia numerentur.

2 Nomine alienationis prohibita intelligi pignoris vel hypothecæ specialis constitutio.

NB. Iura & Actiones eodem discrimine censentur, quo res ipsæ, ad quas tendunt, vt si sint rerum immobilium vel mobilium preciosarum alienari nequeant: Sin verò alienarum rerum mobilium, V.C. debita pecuniaria absque solemnitate vendi possunt.

3 Causæ iustæ, ob quas bonorum Ecclesiasticorum alienatio fieri potest sunt. 1. Necessitas (debita urgentia, quæ alia ratione solui non possunt.) 2. Utilitas (puta, vt res alia vtilior Ecclesiæ comparatur.) 3. Pietas (puta pro redemptione captiuorum, vel alia grati pauperum necessitate subleuanda: Vnde etiam licet vasa frangere, & precium erogare concessum est.) 4. Incommoditas (puta, si res alienanda plus incommoditatis, quam commoditatis Ecclesiæ afferat, quæ V.C. multum distat.)

4 Solemnitas ad alienationem requisita in his consistit, vt præcedat tractatus cum capitulo, vt accedat consensus Capituli, maioris partis Auctoritas etiam tacita Prælati, quæ Ecclesiæ præest, Episcopi & Abbatis exempti (non Decani subiecti Episcopo)

NB. Si Ecclesiastica alienatio facta sit contra iuris terminum, tunc ipse etiam prælatus rem à se male alienatam potest repetere, allegans propriam turpitudinem. Ratio, quia licet ordinariè non liceat con-

trauenire factio proprio, & allegare propriam turpitudinem. Excipitur tamen nisi id fiat ob causam necessariam ad animæ salutem, vel nomine Ecclesiæ aut Reipublicæ.

Beneficiarius præd a Ecclesiastica, quorum reditus 5 in propriam utilitatem percipit, ad tempus longum, sed non ultra vitam suam, loca e potest, non adhibito consensu superioris. Superior autē obesse V. C. aut parochus moriatur ad 10 ann. & non ad 20, sicut in Wedbach factum.

Prælati Ecclesiæ sine consensu capituli, Ecclesiæ 6 præiudicare non potest in iuribus quæsiis, sed in acquirendis. Nam aliud est nocere, aliud vero est non prodesse. arg. l. si sponsus §. si maritus hæres. Quapropter Prælati vane repudiat donationem Ecclesiæ suæ oblatam. Tamen his casibus Prælati Ecclesiæ obligati manet, si officio suo malè functus, quia Prælati habet se ad Ecclesiam tanquam tutor seu Curator.

NB. Monachus monasterio prodesse potest, non tamen obesse in iure quæsiis, puta si rem sibi testamento legatam absque prælati sui licentia acceptet, licet peccet, tamen valet acceptatio; repudiatio tamen sine consensu non valet. At verò in iure quærendo etiam obesse potest, videlicet si donationem sibi faciendam respuat.

Præterea licet Prælati sine consensu Capituli obesse non possit alienando res Ecclesiasticas, potest tamen obesse in iudicialibus, si iudicio ferri contra Ecclesiam sententiam: item sine iudicio res Ecclesiæ ab altero vsucapi, tamen in his ad 4. ann. restitutio in integrum conceditur.

Non satis constat, vtrum Prælati sine consensu

7
sensu

sensu Capituli renunciare possit hereditati vel legatis rei immobilis, aut mobilis preciosa. Qui affirmant ex communi probabiliore sententia, assensum debere tamen peti restitutionem in integrum ab Ecclesia ratione lucri cessantis propter negligentiam & malam administrationem Prælati.

- 8 Quædam licet validè alienari non possint, tamen vsu capi possunt in rebus Ecclesiæ: alias si alienatio simpliciter prohibita favore ipsius rei, tunc etiam vsu capio impeditur: qua ratione dum fundus dotalis sub mariti administratione est, & vxor agere prohibetur, vsu capio inchoari non potest.
- 9 Iuramentum non alienandi duobus modis contrahi potest; vel simpliciter non alienaturum, vel non inconsulto Papa. Primo modo intelligitur iuramentum de alienatione illicita, ut perinde sit, ac si prælati iurasset, se non alienaturum bona Ecclesiæ nisi iusta causa & præter iuris formam: secundo modo extenditur etiam ad alienationem alioquin licitam.
- 10 Prælati, qui iuravit se bona Ecclesiæ non alienaturum Papa inconsulto, prohibetur etiam locare ad tempus longum. Nam *iuramentum simpliciter prælati intelligi debet secundum materiam subiectam, & secundum iuris dispositionem* ait Syl. l.c. Atqui alienationis nomen in materia subiecta locationem quoque ad longum tempus comprehendit.
- 11 Papa non potest pro arbitrato & sine iusta causa res Ecclesiæ alienare, idque naturali ac iure dicitur, eò quod bonorum Ecclesiæ non Dominus, sed summus administrator à Christo constitutus sit, non ad dissipandum, sed ad dispensandum.
- 12 Contra eos, qui illegitimè Ecclesiastica bona alienant, pœnæ canonice decretae sunt.

C A P. XI.

De in integrum restitutione Minorum, Ecclesie, &c.

NB. Restituere in integrum, est, reducere aliquem in eum statum, in quo erat ante læsionem.

Nam Prætor hominibus in contractu læsis, naturali æquitate motus, cognitâ causâ subuenit, restituendo eos in integrum. Conceditur a. beneficium restitutionis in integrum, si nulla alia actio competere possit, nam si aliquis communi auxilio, & mero iure civili mutuas sit, non debet ei tribui extraordinarium. Prætoris auxilium. Nec si læsio modica sit: nam *minora non curat Prætor.*

Beneficium restitutionis in integrum competit minoribus. 25. ann. si ex contractu læsi sint. Ratio. L. 1. & C. de minorib. Cum inter omnes constet, fragile esse atq; infirmum huiusmodi aratum consilium, & multis rationibus suppositum. Excipe. 1. Si minor ante contractum veniam ætatis impetrauit, tanquam ætate maior reparatur, ideoque restitutionis beneficio priuatur. 2. Si maior factus, postea ratificet ea, quæ in minore ætate gesta sunt. Contractus alienationis à minore factus sine consensu Curatoris, ipso iure irritus est, & à iudice rescindendus, nec opus est beneficio restitutionis in integrum. Exempla restitutionis sunt. Si minor rem alicuius momenti etiam cum consensu tutoris aliqui donauit censetur læsus. Item si minor emendo rem iusto plus, quamuis infra dimidium precij iusti, aut vendendo rem minoris iusto, læsus fuit restituendus in integrum. 3. Si minor in iudicio læsus ob negligentiam Curatoris non

producentis probationes necessarias. Idem locutus
habet in Ecclesia.

- 2 Minor repudians hæreditatem sibi vtilem, aut
adiens hæreditatem minus lucrosam, itemque Eccle-
sia non tantum in damno emergente, sed etiam lu-
cro cessante restituitur.

NB. Ecclesia contra Ecclesiam, quippe pater-
priuilegiatam non restituitur, si ex tali restitu-
altera Ecclesia pariter aut magis lædenda sit.

Præterea beneficium à Minore repudiatum
collationem restitui potest, si in Ecclesia vtile videtur.

NB. Minor non restituitur, si dolo commissum
sunt, secus si per culpam. Nam malorum mores
mitas animi non excusat. Non censetur autem dolo
commissum, si ætate infans sit, aut proximus infan-
tia. Deinde si Minor crimen in iudicio confessus
fuerit, cum sola indicia, aut semiplena probatio
esset, aduersus propriam confessionem, veluti laicus
in integrum restitui debet.

- 3 Ecclesia, etiam loca pia, iure Minoris funguntur
restitutionis beneficio. Quod si personæ Ecclesiæ
cæ in proprijs bonis læsi, non competit eis restitu-
tionis beneficium, quia *cessat tunc communis fauor* Eccle-
4 Quadriennium continuum (incipiendo à tem-
poris relationis apparentis) hodie conceditur ad peten-
dam restitutionem in integrum.

NB. In his causis etiam post 4 ann. tempus restitu-
tionis conceditur. Si læsio valde enormis sit, et si
in culpa ignorantia, aliudue iustum impedimen-
tum obstitit, quo minus intra Quadriennium restitu-
tio peteretur; quia legitimè impedito non currit
tempus iure definitum.

NB. Minor iuramentum contractum sponte firmans, non admittitur ad restitutionem. Si autem prælatus iuravit, tunc Ecclesiæ non præiudicat, quominus potest petere restitutio in integrum.

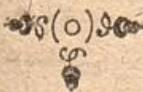
Respublicæ, Princeps, Academia, Communitas etiam minorum iure gaudent, ideoque auxilium restitutionis implorare possunt, etiam post quadriennium. Ratio, quia fauor publicus, quæ causa est restituendi communitatem, semper manet.

Etiam Maiores natu interdum restituuntur, id est si abfuerint in causa Reipub. tempore læsionis, vel si in vinculis, aut si aliquis enormiter læsus sit propter ignorantiam iuris valdè obscuri & duræ.

Adde quod Ordinarius ex officio suo Ecclesiæ læsæ succurrere debeat, per restituit in integrum, etsi nemo petat. Quemadmodum & Iudex Minori grauius læso, idque ratione utilitatis publicæ: at verò restitutio natu maioris potius conceditur ad instantiam partis, quam ex officio Iudicis.

Rescisso contractu emptionis & venditionis, qui iusto precio celebratus erat, fructus interim percepti ad emptorem spectant, secus si contra-

NB. Si iusto precio non fuit celebratus.

1 **P**ropositum (distinctum à promissione gratuita & donatione) dandi aliquid nullam parit obligationem.

Promissio gratuita addit proposito denunciam voluntatem, se gratis obligandi alteri, si ipsi acceptum sit, V. C. promitto me donaturum, mutuum rum.

Promissio (impropriè dicta) ex sola fidelitate obligat sub veniali, per accidens ratione damni futuræ, si V. C. alicui promittas pecunias ei mutuum rum ad frumentum emendum, & postea dicitur non stes.

Propria verò dicta promissio est, cum in intentione promittentis est ex iustitia se obligare, ita ut acceptam promissionem acceptandi, ius & actio tanquam reè debitum promissum exigendi, saltem in foro conscientiae acquiratur. Oblig. sub mortali. Quae verò fuerit animus promittendi, debet colligi ex verbis promittentis & ex circumstantijs.

2 **D**onatio (quasi doni datio) vna verbalis est (V. C. do tibi equum) qui tamen absens est. Cuiusmodi donatio, licet rei donatae dominium non transferat, si ita disponente, ut cum consensu etiam requiritur traditio rei) parit tamen obligationem & actionem personalem, etiam externo civili foro. Altera est donatio realis & perfecta, in qua res, quae donatur, etiam traditur, ut statim accipientis fiat.

Donatio alia est inter viuos; (cum is, qui donat, male uult habere illum, cui donat, quam se.) Altera verò est causa mortis; (cum quis habere se male uult, quam cum viuo donat.)

donat, quam heredem suum. l. i. ff. de mortis causa donationibus.)

Donatio mortis causa partim cum pactis conuenit, id est, secundum formam siue modum constitutionis suæ. Opus enim est, ut donatarius donationem mortis causa sibi factâ, acceptet vel per se, vel per alium. Si enim nemine acceptante, donatio causa mortis fiat in testamento, vel codicillo, censeretur legatum. Partim conuenit cum ultimis voluntatibus, secundum effectum. Nam in donationibus causa mortis, perinde ac in legato, locum habet Falcidia, item utrinque capacitas donantis & legantis tempore mortis consideratur. Adde quod eo ipso mortis tempore dominium rei donatæ sine vlla traditione donatario acquiri censeretur. Denique sicut omnis alia vltima voluntas, ita & donatio causa mortis ante donantis mortem omnino firma non est, quominus per donantis pœnitentiam, vel ob donatarij præuenientem mortem reuocari possit iuxta illud l. Senatus 35. in fine. l. 32. ff. eod. *Non videtur profuturæ donatio mortis causa facta, antequam mors donatoris subsequatur.* Differt tamen mortis causa donatio à legato, quod legatum à testamento pendeat, tanquam accessorium à principali: quare infirmato testamento corrumpitur etiam legatum: stante autem testamento, legatum ab hærede præstandum est non ante, quam is hæreditatem adiit. Sed donatio causa mortis à testamento independens est, ipsa donantis morte perficitur, ad eod, ut si res mortis causa donata à donatore donatario tradita fuerat, eius dominium non pene & irrevocabiliter ipsi tunc acquiratur, ut nulla ratione opus sit: cum ante mortem donantis acquiratum quidem ipsi dominium esset, quâuis reuocabile.

Ll 3 Alia

Alia tamen ratio est in donatione inter coniuges facta. Sin verò res causa mortis donata sit verbo tantum, sed non tradita : tunc donatio post mortem donantis actio in rem veluti domino competat, versus heredem.

NB. Ad donationem causa mortis requiruntur testes, perinde atque ad ultimas voluntates : quia in ea causa defuncti agitur, qui cum se ipsum detrahere non possit, facile esset dolos ac fraudes componere.

Porrò donatio inter viuos coniuges absolute facta, si sit tantum impulsua (V. C. si tali pacto fiat, donatio nunquam reuocari possit, causa moriens censeri debet tantum impulsua) subsistere non potest, vt noster cognatus fecit, neque ex tali donatione Falcidia detrahenda.

¶ In dubio potius præsumitur donationem factam inter viuos, quam causa mortis; tunc autem donatio censetur facta causa mortis, si donator mortis mentionem fecit in dispositione, adeò donatio dependeat à morte donantis.

NB. Donatarius etiam si nulli testes adhibuerit, est in conscientia si sciat defunctum animum donandi habuisse.

6 Vxor Eleemosynas aliasque donationes arbitrio suo facere non potest ex bonis dotalibus, aliorumque, quorum administratio ad maritum spectat. Excepit nisi maritus absens, prodigus, aut mente captus, in quo vt ad ipsam administrationem translata, & nisi necessitas postulet, vt fiant donationes remuneratæ, si maritus tam impudens & auarus sit, vt negligat.

Potest tamen simpliciter facere eleemosynas

paraphernis. Imò etiam inuito marito potest facere
 eleemosynas moderatas, spectata qualitate sui status,
 & callatæ dotis. Ratio, quia vxor non est ancilla mari-
 ti, sed socia & administrationis domesticæ parti-
 ceps, ac quasi compar, vt proinde maritus ea in re
 iniurius meritò esse non possit, quia tamen ma-
 rito vt capiti subiecta esse debet, ideò non po-
 test arbitrato suo superfluas eleemosynas face-
 re. NB.

Quod si maritus nimis prodigus sit in largiendo,
 vel magna profusio bonorum cedat in iniuriam vxo-
 ris, tunc maritus, eiusque hæredes vxori ad restitu-
 tionem obligantur.

Filiusfam. etiam ex bonis suis castensibus, etiam 7
 inuito patre, donare potest, cum plena eorum admi-
 nistratio ipsi competat: Non item ex bonis aduen-
 titijs, multò minus profectitijs. Nemo tamen tene-
 tur ad restitutionem, qui accepit talia à filio, nisi pa-
 ter repetat, quia rarò præsumendum est, patrem tam
 scelerum esse in filium, vt damni vsusfructus ex ad-
 uentitijs bonis sibi compensatione fieri postulet.
 Donationes verò ex bonis profectitijs omnino irri-
 uelant, studioso tamen ex 100. aureis à patre mis-
 su permittitur V. C. vt 5. in Eleemosynas expendas,
 aut ad honestam recreationem, etiam quo ad
 meretrices, eò quòd pater tunc iniurius non sit,
 quo ad rem insumptam, sed quo ad insumendi imo-
 dum.

Si magnus excessus commissus à filio in studijs,
 quoad prodigalitatem, tunc quæ filius in Academijs
 ludos insumpsit, mortuo patre in partem hæredi-
 tatis legitimam numeranda esse.

- 8 Minores natu donationes pro statu suo, & sumptus moderatos facere non prohibentur, quoniam curatores inuiti sint.
- 9 Religiosus donare non potest; nisi in extrema necessitate, nisi administrationem aliquam habeat, vel licentiam à Prælato. Prælati possunt, sed si excedat nimium, quoad consanguineos, inualida est donatio. Religiosi parochi possunt donare ex bonis parochialibus seu redditibus.
- 10 Si alicui personæ habenti administrationem bonorum, prohibitum sit donare, tali prohibitione non censetur prohibita donatio remuneratoria.
- 11 Donatio simplex Coniugi facta à coniuge, non statim firma & irrevocabilis est, sed morte donatoris confirmatur, tamen Falcidia detrahenda, & requiritur consensus Iudicis, si 500. solidos, siue 700. aut excedat. Excipe nisi in morte confirmet coniux, vel legatum sit, aut nisi intercedat venditio inter Coniuges.

Valida tamen est donatio inter Coniuges priusquam nuptiae: quia Imperiales Contractus legis vim continent. Item valida est donatio inter coniuges, et qua donans non redditur pauperior; veluti si maritus prodigus, quod certò prodigere decreverit uxori donet, item valet donatio inter coniuges statim, quando donatarius non fit ditior, et si donans fiat pauperior, id est si donatio fiat ad reparationem ædium incendio absumptarum, vel causa honoris adipiscendi. Item, si vir uxori dotem remittat, vel si uxorem dotet, causa remunerationis, puta, quia iuencula seni nupsit, alioquin non est concessum, ut vir uxori dotem post nuptias constituat, quia hæc donatio confirmatur.

constitutio species donationis est. Vxor autem hæc potest facere; cum hæc non sit donatio mera, neque omnino domini translatiua. Denique quæuis donatio facta inter Coniuges firmatur iuramento.

Donatio simplex facta filiofam. à patre sub potestate eius, ante mortem reuocari potest; tradita tamen à patre & nunquam reuocata, morte patris confirmabitur. Dixi autem simpliciter: Nam quæ ob causam fit, puta in beneficii remunerationem, ad nuptias, in dotem, ad militiam, ad sacros ordines, statim valet, etiam statim valet donatio patris iuramento firmata, vel si detur vsusfructus filio ex bonis aduentitijs; item valet statim donatio facta filio emancipato, etiam ea quæ liberis fit à matre, aut auo materno.

Donatio à patre facta filio emancipato, item donatio filio sub potestate facta ob causam post mortem patris conferenda est, nisi donans expresserit, velle se, vt filius hanc partem præcipuam haberet, tamen sine diminutione legitime alijs liberis debita, idem iudicium esse debet de donatione facta filiis vel nepotibus ad Religionis ingressum; vel in patrimonij titulum ad sacros ordines suscipiendos. Simplex tamen donatio facta liberis in potestate patris constitutis, post mortem patris non est conferenda; quia censetur, vt præcipuum à patre filio relictum.

Quæ pater filio donauit ad militiam, ad studia, ad decentem sustentationem, vel beneficii remunerationem, ea conferenda non sunt, etiam quæ pater ad conuiuium Doctorale largitus est, ad primitias, ad comparandum beneficium. Ratio, quia hæc omnia pertinent aliquo modo ad decentem sustentationem & alimenta, quæ pater filio debet, & vni filiorum

Ll 5 copiosius

copiosius alteri. Quod si pater expressit, ut, quæ filio propria bona non habenti, v. c. causa studio cum transmisit, in cumulum hereditatis conferrentur, vel in portione legitima numerarentur, deducenda nihilominus erunt necessaria alimenta, quæ ipsi etiam in domo paterna degenti, naturali iure debentur.

NB. Pater filium propria sufficientia bona habentem alere non cogitur.

15. Donatio facta ultra solidos 500. aurei, Cæsareo iure non subsistit, solum quo ad excessum: nam utile non debet per inutile vitari, quando utile ab inutili separari potest. iuxta l. fancimus. Ratio constitutionis est, quia non expedit Reipublicæ civis facultate donandi ad paupertatem redigatur. Excipe, si donatio fiat ad causas pias; quales res civiles Ecclesiasticis causis nullum præiudicium adferri possunt. Similiter valet donatio facta à Principe, vel Principi à privato, item donatio facta militibus à belli Duce ex spoliis; item donatio, quæ fit ob causam ad militiam, ad nuptias; item donatio remuneratoria beneficiorum; ad probandam hanc, necesse est, ut in instrumento donationis speciatim exprimat præstitum obsequium, aut meritum, tali remuneratione dignum; item valet donatio ultra 500. solidos facta filio in remissionem usufructus ex bonis adventitiis.

NB. Tamen donationem ultra 500. solidos in foro conscientia valere, donec à donatore reuocetur, aut per iudicis sententiam.

16. Donatio omnium bonorum tum præsentium, tum futurorum irrita est, (quia liberam testandi facultatem

cultatem auferret, quod iure civili indecens est, & Reipubl. perniciosum existimatur) quare si hæc ratio cesseret, donatio valebit, veluti si omnium bonorum donationem facias, reseruata tibi facultate donationem reuocandi. Omnium tamen bonorum donatio facta Ecclesiæ, vel pauperibus consistit iuxta Matth. 19. Nam ius civile pietatis officia impedire & restringere non potest. Item donatio omnium bonorum iuramento firmata, valida est, ratio; quia omnium bonorum donatio in se spectata peccatum non est, alioquin ab Ecclesia non acceptaretur. Ergo poterit iuramento firmari.

Donatio legitimè perfecta, ob magnam donatarii ingratitude[m] reuocari potest, V. C. Si manus impias in donatorem inferat; si atrocem contumeliam in eum effundat; si vitæ eius insidietur; si donatarius magna inopia pressum donatorem subleuare nolit.

Porro donatio nihilominus ob illas causas reuocari poterit, licet iuramento confirmata sit. Nam iuramentum sortitur conditionem actus, cui adiungitur. Donatio autem ex iuris dispositione hanc tacitam conditionem habet, nisi donatarius ingratus fuerit, vel nisi donatori liberis orbato, proles postea nascatur. Estque hoc ius reuocandi donationem personale, neque transit ad hæredes, sed nec ab ipso donatore contra hæredes donatarii ingrati actio moueri potest, cum sit vna ex iis, quæ ex delicto descendunt, atque ad hæredes delinquentis non transeunt, nisi lis cum delincente contestata fuerit. Nec feudum filio esse auferendum ob ingratitude[m] patris, si patri quæstio mota non fuit. adiunt Glossæ.

Donatio

NB. Donationem factam Ecclesiae non posse reuocari ob ingratitudinem Capituli vel Praelati, quia censetur facta non intuitu personarum, sed ex pietate erga Deum.

- 18 NB. Donatio si liberis inofficiosa sit, patrimoniorum bonorum legitimam, id est, lege debitam portionem ipsis adimens, vel minuens, etiamsi iuramento confirmata sit, reuocari potest. Ratio; cum enim beneficium reuocandae donationis in fauorem filiorum introducta sit, non potest patris iuramento tolli.

NB. Tamen plerunque inofficiosa donatio, per querelam apud iudicem institutam, reuocatur solum quatenus modum excedit, & legitimam portionem diminuit.

NB. Licet parentes gratuitis donationibus liberorum legitimas minuere non possint, posse tamen donationibus remuneratoriis, & contractibus onerosis.

NB. Etiam ascendentibus liberis, non solum descendentibus parentibus ius competere instituti querelam contra inofficiosam donationem liberorum suorum. Nam querela inofficiosa donationis introducta fuit ad similitudinem querelae inofficiosa testamenti. Hanc autem non minus ascendentibus quam descendentibus competere certum est.

- 19 Iusta causa reuocandi donationem magnae patrimoniorum, est inopinata susceptio prolis. Est enim pia & iusta iuris praesumptio donatorem liberis orbem donationem magnam fecisse cum virtuali seu tacita conditione, nisi liberi nascerentur: quia nemo censetur alienos posteritati suae preferre velle. Quod si Ecclesiae ad causamque piam donatum sit, reuocari non potest ultra legitimam liberorum, (non minus quam

quàm si donator de futura liberorum natiuitate cogitans, donasset.) Etenim si in filium donatio facta fuit, & postea aliis nasis inofficiosa appareat, reuocatur tantum vsque ad legitimam. Causa autem Ecclesie non minus fauorabilis est, quam filiorum. Accedit, quod Ecclesia donatori instar filii esse censetur.

Æquitas interdum postulat, vt ad populi ædificationem, donationem Ecclesie factam, prelati ob hanc causam remittat. 20

Renunciatio hæreditatis nondum aditæ, quamuis delatæ, natiuitate liberorum non reuocatur. Ratio, quia lex illa ciuilis, cum exorbitans sit de donatione semel facta reuocanda, strictè interpretanda est de donatione propriè dicta, quæ est iuris acquisiti.

C A P. XIII.

De dote, paraphernis, donatione propter nuptias & sponsalitia largitate.

DOS, (quæ sortitur rationem, comparatione mariti contractus reciproci) datur marito ad onerandum matrimonium sustinenda, soluto matrimonio restituenda à marito. I

Maritus dotis dominium non habet, sed administrationem & fructus eius: vnde res dotalis alienare non potest: potest tamen eas à quouis possessore, reali etiam actione vindicare, & de iis in iudicio contendere. Dotis tamen dominium plenè ad maritum transit, si dos consistat in pecunia, & rebus vsu absumptibilibus: tunc enim quasi mutui contractus interuenit, vt soluto matrimonio tantundè eiusdem generis & qualitatis restituatur. 2

Duplex est dos; aduentitia & profectitia. Hæc est, 3
quæ

quæ à patre aliove per virilem sexum ascendente, filiamque in potestatem habente profecta est. Potestque pater ad dotandam filiam Iudicis officio compelli.

4 Pater debet filiam dotare, licet propria aduentitia bona habeat, id est, materna: auus tamen non tenetur dotare nepotes ex propriis, si aliunde bona habeant, v. c. ex hæreditate patris vel matris.

NB. Licet nulla fiat mentio dotis, tamen pater tenetur filiam dotare; nam tacite intelligitur dos sponso promissa, eo quod pater non solum obligatus sit ad providendum filiae maritum, sed etiam ad dandam dotem. Nam mulier indotata facile contemnitur. Et Reipub. interest dotes mulieribus dari. Eademque ratione, si mulier dives, non facta expressione dotis, ducta sit, tacite censetur eius bona, vel saltem pars bonorum, pro conditione & dignitate viri, in dotem constituta; quæ si non solvatur, iustam causam maritus habet, alimenta vxori negandi.

Porrò licet filia invito patre, contraxit matrimonium, tamen debetur illi dos à patre Ratio, quia pater hoc casu ægrè ferre non potest matrimonium secundum se, cum vtiliter contractum sit: licet ægrè ferre possit, quod attinet ad modum, quia ipso incognito contractum fuit. Excipe, nisi municipalibus constitutionibus aliter decretum sit: & nisi filia ex adhibitis bonis sufficienter dotata sit: nimis enim durum est patrem compellere ad filiam habentem per se sufficientia dotandam, quæ sine eius licentia nupsit. Quod si nupsit viro indigno genere, non tenetur dare dotem, sed solum alimenta, quæ pater etiam liberis ingratiss ex iure naturali debet. Id verò ad Iudicem pertinebit, arbitrari, vtrum delictum dotis subtractionem mereatur.

Præterea

Præterea Pater etiam dotem filię Religiosæ debet; quia causa Religionis fauorabilior est matrimonio carnali.

Mater, imò frater etiam Clericus, si diues sit, in defectum aliorum, filię, aut sorori inopi dotem dare debet. Nam dos succedit loco alimentorum, Frater autem & mater tenentur alere in necessitate. Ergo. Et mater obligata est liberis legitimam relinquere, dos autem, sicuti & donatio propter nuptias, in legitima computatur, conferenda post mortem matris.

Dos aduentitia est, quam vel vxor ex propriis bonis adfert, vel extraneus aliquis eis confert, non patens, nec auus. Discrimen est inter vtramque dotem, quod profectitia soluto matrimonio, nisi aliud conuentum fuerit, reuertitur ad dantem, qui est parens per virilem sexum ascendens, & filiam in potestate habens iuxta l. dos à patre. *Iure succursum est patri, vt filia amissa, solatii loco cederet, si redderetur ei dos ab ipso profecta, ne & filia amissa, & pecunia damnum sentiret.*

Sed et si matrimonium soluatur per mortem mariti, dos in potestatem patris reuertitur, sicut & ipsa filia; cui deinde iterum nubenti eandem dotem nihil imminutam dare cogitur.

NB. Si filia moriatur liberis relictis in potestate patris constituta, dos profectitia reuertitur ad patrem, quia filii non succedunt patri in profectitiis bonis, viuentem adhuc auo. Quod si filia emancipata sit, dos non reuertitur ad patrem, sed fit aduentitia, & sicuti esse profectitia, & est filię pleno iure acquisita. Vnde infertur, quib. locis statuto vel cõsuetudine receptum est, vt liberi vtriusq; sex⁹ per matrimoniũ emanci-

emancipentur; dotem, vel donationem propter nuptias, soluto matrimonio non reuerti ad patrem dotantem: censetur enim aduentitia, quam maritus lucratur duobus modis soluto matrimonio per mortem vxoris. 1. si pactum intercessit de dote lucranda (exemplum habes in filia D. Vaii.) Nam contractus et conuentione legum accipiunt; & nominatim contractui dotali specialia pacta adiici posse & frequentissimè solere. 2. Si vxor intestata decedat, deficientibus liberis & propinquis.

Maritus dotem aduentitiam lucratur propter adulterium vxoris, & è contra, (nisi inter se reconciliati fuerint,) intellige post iudicis sententiam: est enim pœna. Potest tamen maritus, si certus sit de adulterio vxoris in conscientia foro dotem retinere, defendendo se contra vxorem repetendo, per exceptionem. Quia cui competit actio, eidem multo magis exceptio competere debet, reg. 71. in 6.

NB. Si dos propter inopiam mariti aut prodigalitate periclitari incipiat, potest vxor eam repetere, applicatis fructibus familiae, imò etiam compensatione occulta. ibi.

- 8 Vxor habet tacitam hypothecam in bonis mariti, donec ei dos restituatur. Et præfertur vxor in repetenda dote omnibus aliis personalibus creditoribus etiam tempore prioribus, tacitam quoque hypothecam habentibus: imò etiam habentibus hypothecam expressas, sed posteriores, id est, post dotis constitutionem appositas. Vide tract. 2. ca. 11. assert. 5. casu 4.

NB. Exceptionem dotis non numeratae, soluto matrimonio, maritus apponere potest intra annum, si matrimonium ultra biennium non durauit, alioquin intra 3 menses, si amplius biennio, dummodo

non integro decennio, hoc enim casu exceptio nullo modo admittitur.

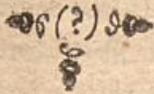
Parapherna sunt omnia bona vxoris præter dotē, quorum administratio nullo modo competit marito, nec fructus, nisi ita conuentum fuit, & tunc mulier habet tacitam hypothecam in bonis mariti.

Donatio propter nuptias (*Gegenwiden*) ad similitudinem dotis constituitur, adeo ut si pactum intercessit de dote lucranda post mortem vxoris, intelligitur etiam interpositum de lucranda donatione propter nuptias post mortem mariti. Æqualitas in dote & donatione propter nuptias constituenda hodie non obseruatur.

Sponsæ à sponso interdum arrha, (id est, donatio in remunerationem virginitatis, dotis, &c.) constituitur, quæ post mortem mariti pleno iure vna cum dote vxori exhibenda est. Sin autem contingat, eam ante maritum decedere. ius habet de tali donatione, sicut de dote aduentitia arbitrari suo disponere, vel heredibus ab intestato relinquere.

Sponsalitia largitas dicitur, quam vnus sponsus alteri facit causa secururi matrimonii rato & consummatum matrimonio confirmatur, resiliens culpabiliter ad restitutionem istius largitatis innocenti tenetur.

NB. Si vxor ad nuptias secundas transit, debet heris in primo matrimonio conceptis relinquere lucra dotis profectitia prioris, item donationes, testamenta.

De Commodato & precario.

- 1 **C**ommodatum est rei alicuius ad solum usum
gratuita concessio, (rei) domus, equus, vitæ,
pecunia non nisi ad ostensionem, & vinum (ad ho-
lum vsu) in quo differt à pignore & deposito, quod
eorum vsus non conceditur, à mutuo, in quo trans-
fertur dominium, non in commodato, Dicitur
gratuita concessio, ad differentiam locationis.
- 2 Commodatarius etiam leuissimam culpam pro-
stare debet, si in eius solius gratiam commodatum
fuit.
- 3 Res commodata ante tempus reuocari non po-
test, nisi præter opinionem graue aliquid eueniat.
Alia iniuriam infert repetendo, ante tempus præ-
scriptum. *Adiuuari quippe nos non decipi benefici-
portet. l. in commodato. §. sicut. ff. eodem. Et
mutare quis consilium non potest in alterius detrimen-
tum. reg. 33. in 6.*

Quod autem in grati necessitate ante tempus
commodatum repetere possit, pater, quia non con-
fetur se obligasse ad inopinatum euentum, qui gra-
tis commodauit: quandoquidem quisque præsumit
tur ex re sua magis sibi ipsi quam alteri prospicere
velle. Precarium fermè conuenit cum commoda-
to. Strictè tamen loquendo in eo differunt, quod
commodatio fiat ad certum tempus, vel certum usum,
ita, vt ante res commodata à domino repeti
non possit, eo autem finito, restituenda sit, licet non
repetatur. Nam *dies statuta pro domino interpellat*
magnam. C. de contrah. stip.

Precarium est, quod precibus petenti vtendum conceditur, quamdiu is, qui concessit, patitur. 4

In precario non præstatur culpa, nisi lata sit, quæ s dolo æquiparatur.

NB, Precarium non solum in rebus corporalibus, sed etiam in iuribus constitui potest, veluti, si me precario rogaueris, vt per fundum meum ire tibi liceat. Soluitur precarium 1. expressa voluntate concedentis. 2. Voluntate tacita. 3. Morte eius, cui concessam fuit, & non transit ad hæredes, cum sit veluti gratia personalis.

Precarii contractus est, de quo lib. 3. decret. per quem aliquid vtendum conceditur in perpetuum, vel ad tempus pro annua pensione, aut gratis ob remunerationem beneficiorum, idque ante tempus reuocari non potest, præterquam si à Prælato Ecclesie irrationabiliter concessio facta fuerit; tunc successor eius reuocare poterit. 6

CAP. XV.

De Mutuo.

Mutuum consistit in rebus, quæ sub eodem genere functionem recipiunt, videlicet quæ in numero, pondere, aut mensura consistunt, id est, pecunia numerata, vinum, oleum, frumentum. Illa enim dicuntur functionem recipere, quia sub eodem genere adeo similia sunt, vt in commutationibus vel substitutionibus alterum alterius vice fungi possint, & debent reddi vel eadem omnino, vel aliæ eiusdem nature & qualitatis & bonitatis. v. c. Vinum vetus pro vetere, nouum pro nouo.

In mutuo rei datae dominium transfertur, non item in commodato. A permutatione & emptione

Mm 2 ptione

ptione differt mutuam, quod in illa non idem, sed aliud genus recipiamus, ut pro vino pecuniam.

NB. Si mutuo reddendo certum tempus praeteritum fuerit, & mutuarius in mora culpabiliter erit(erit id est, sine graui necessitate) in utroque foramine damnum mutuanti compensare debet. Si autem nullo definito tempore mutuatum fuit, solutio debet, cum primum mutuator postulauerit, demum modo non statim postulet.

- 3 Filius familias pubes pecunias mutuo accipiens iure Caesareo non obligatur, ob S.C. Macedonianum. Si tamen filius familias, non opposita exceptione propria soluat, solutum repetere non possunt, quia naturalis obligatio manet. Causa autem cur filius familias eiusque fideiussoribus repetitio debiti soluti non concedatur, ea dari debet, quia hoc S.C. non principaliter ob fauorem personae, sed magis in odium generatorum introductum fuit, iuxta Ulpianum. Quare etiam id consequens est, quod mulier) fideiussor naturaliter obligetur, & tamen, si soluerit, conceditur ei condictio seu repetitio veluti iure civiliter indebite soluti) renunciare possit beneficio S.C. Ulpianiani, quippe quod in eius gratiam constitutum fuerat, at uero filius familias. exceptioni renunciare nequit, quia non ipsius causa, sed in odium creditoris introducta fuit.

NB. Si ex pecunia mutuo accepta, filius autem patris ditior factus est, eatenus naturali iure in confectione ad restitutionem obligatos esse.

Præterea NB. Verba S.C. solum loqui de pecunia & non de frumento, nisi fraus S.C. adhibita fuisset, ut eiusmodi distractis fructibus pecunia perueniret.

Aliqui casus sunt, quibus Senatus Consultum Macedonianum locum non habet (sic dictum, quia occasione fœneratoris Macedonis latum fuit, qui filiis pecunias numerare solebat, reddendas post mortem patrum: unde illi ansam ceperunt, patribus mortem machinandi; quo hæreditate parentum potiti, haberent, unde se ære alieno liberarent) Si filius cum pecuniam mutuò accepit, peculium castrense, vel quasi castrense habeat: siquidem in eo, quasi paterfamilias censetur. 2. Si filius familiaris sit, cum pecuniam accipit. 3. Si filius pro altero sui iuris existente, & mutuam accipiente, fideiussit, tenebitur: nisi id factum fuerit in fraudem S.C. 4. Si filio in studiis creditæ fuerunt pecuniæ ad necessarios sumptus quos ipsius patris pietas recusare non potest. 5. Si pecunia in rem patris versa.

Probabilis est etiam in foro conscientiæ, exceptionem S.C. opponi posse, modo mutuator in culpa aliqua fuerit, ut pœnæ locus esse queat; nam si mutuator probabiliter credidit filium, patremfamilias esse. Ratio, quia certum est, quod lex civilis in pœnam fœneratorum & Reipublicæ commodum statuere potuit, ut in utroque foro; ita patet ex l. sed si. §. sed etsi. ubi absolute dicitur filiumfamilias perpetuo tutum esse contra creditorem; ad id ut etsi non opposita exceptione à Iudice condemnatus sit, nihilominus S.C. exceptione uti liceat, quod vel falsum vel iniquum foret, nisi etiam in animæ iudicio exceptio illum tutum reddat.

NB. Filiusfamilias licet exceptione S.C. renunciare non possit, potest tamen si iuramento confirmet;

Mm 3 cum

cum omne iuramentum seruari debet, ac si possit sine dispendio salutis.

6 Si Administrator vel Curator alicuius personae, videlicet minoris, Hospitalis, Ciuitatis, pecuniam mutuò accepit, mutuans ostendere debet, pecuniam in utilitatem eius personae aut loci versam esse, etque in fauorem. Ratio, cum enim administratores valde prouisi esse soleant ad pecunias mutuò accipiendas, ne ea res in fauorabilem personarum vel locorum detrimentum cedat, iure ita profectum fuit.

7 Si constet aut ostendatur Administratorem, vel alium quemuis mandatarium habuisse plenam facultatem mutuò accipiendi, probari non debet utilitatem illius versam fuisse, pro quo accepit.

NB. Prælati debita antecessoris soluere tenentur, quæ pro necessitate Ecclesie contracta sunt, iuxta Glossam: Successor ad id tenetur, quod prædecessor facere debuit.

8 Qui spe mutuui accipiendi Chirographum dedit intra biennium opponere potest, exceptionem non numeratæ pecuniæ, eo fine, ut in creditorem tantum onus probandi reiciat, pecuniam à se numeratam fuisse: qui si in probatione deficiat, absolute mutuatarius conuenitur. Ratio, quia desiderans aliquam sibi mutuo dari, fiducia huius beneficii sequendi, facile inducitur ad anticipandam confessionem accepti, quod nondum acceptum est.

Similis porrò exceptio intra 30. tantum dies creditoribus conuenit in quocunque debito, si opponant spe eius recipiendi se instrumentum confessionis, seu apocham maturius tradidisse. Cautio est ad excludendas eiusmodi exceptiones, si tabel

in publico instrumento scribat, in presentia sui & testium pecuniam numeratam fuisse.

CAP. X.

De Usura.

Usura est lucrū ex mutuo, quā ubi mutuum non reperitur, usurę locus non est. Vel, est fœnus, vel potius fœtus pecunię, id est, infelix spurius; cum tales res suapte natura parere non debeant.

1

Lucrum usurarium est, quicquid tēporale ac pretio æstimabile vltra sortem mutuo datam accipitur, quasi ratione mutui ex iustitia debitum sit.

2

NB. Temporale; si enim spirituale, erit simonia.

Usura nō est, nolle mutuare alteri, v. c. pecuniam, nisi is vicissim mutuo det frumentum: sed usura est dare alicui mutuo, obligatione ipsi imposta, vt & in futuro tempore mutuare, aliudue officium præstare debeat. Ratio, quia vltra sortem suo tempore reddendam, mutuatario onus seu grauamen imponitur, quod precio æstimabile est.

3

NB. Particulam, ratione mutui. Nam si alicui pecuniam ad pompas concedas, postulato precio, usura non committitur, quia non accipis ratione mutui, sed ratione locati.

(Quasi ex iustitia debitum.) Nam usurarius non speres, vel etiam roges mutuatarium, vt memor beneficii, ex spontanea gratitudine remunerare vel, vel etiam eiusmodi grauitum donum accipias, usurarius non es.

4

NB. Obligatio remunerandi in pactum iustitię propter mutuum deduci non potest. Et pactum repugnat gratitię ac liberali remunerationi. Vnde illud; Nemo in necessitate liberalis existit. item; Qui dat ali- quid ex necessitate, non dicitur donare.

NB.

NB, Quod si mutuatarius ultro promissionem faciat, v. c. si mutuo mihi des 100. aureos, ecce daturus istud tibi do, vel daturus sum, non eris mutuatarius, si spe accipiendi mutuo des, alioquin non mutuatarius, modo appareat animus mutuatarii esse donandi seu liberaliter dandi, non veluti ex reciproca obligatione pro mutuo. Deinde certum est, si mutuatarius liberali animo promissionem fecit, acceptante mutuatore, exinde obligationem iustitiae illum committere, non vi mutui, sed vi gratuiti pacti.

Usura alia est realis (in qua lucrum ex mutuo in pretium deducitur, seu expresse, seu tacite) alia mentalis (si mutuus in pactum non deducat, speret tamen atque intendat lucrum non gratuito offerendum, sed quasi ratione mutui debitum sit. Item alia virtualis est aperta, (quae in mutuo formali & expresse fit) datur, V. C. do tibi mutuo 100. ut post annum reddas mihi 105.) alia palliata (quae non committitur in contractu mutui expressi, sed alterius contractus nomine, veluti pallio occultati: V. C. Mercator, qui ob dilatam solutionem precii, carum mercem distrahit, V. C. floren. 100. cum valeat tantum 95. floren. qui velut iustum precium statim solvendi essent, emptori mutuo det ea lege, ut eas post annum reddat cum auctario; Nisi, ut postea dies mercatoris interfit, seu ratione lucri cessantis, & damni emergentis solutionem precii non differat, neque lateat emptorem, ob solutionis dilationem, mercem carius vendi. Aliud exemplum habet in emptore, qui ob anticipatam precii solutionem minoris emit, quam res empta valeat. Excipitur, nisi existimetur accidere posse, ut tempore solutionis res plus aut minus valeat; quia uterque contrahentium

æquali periculo subijcitur: Aliud exemplum; si deponas apud alterum pecuniam data ipsi facultate vtendi eo pacto, vt propterea obligatus sit precium aliquod soluere. In veritate enim talis contractus non est depositi, sed mutui.

Omnis vsura illicita est; non solum ecclesiastico, 6 sed etiam diuino ac naturali iure; iuxta Luc. 6. Mutuum date, nihil inde sperantes. Ratio, quia iustitia commutatiua non permittit, vt pars contrahens plus reddere cogatur, quam accepit.

Nec refert, quod mutuarius data sibi pecunia, vt atque lucrari possit, cum ius vtendi sicut & lucrum pertinet ad dominum, qui pecuniam suam adhibet ad lucrandum: mutuarius autem statim efficitur dominus pecuniæ ipsi mutuo datæ Confirmatur; Pecunia, vinum, frumentum &c. in quibus mutuum consistit, per se sterilia sunt. Ergò iniquum est, pro earum vsu aut fructu alteri concessio quicquam exigere.

Vsurarius non comparat dominium rerum per vsuram acceptarum. Nam deest titulus siue iusta causa accipiendi; absque titulo autem rerum dominia non acquiruntur.

NB. Principes cum pacto non possunt Iudæis permittere vsuras, possunt tamen sine pacto maiorum tributorum, maioris mali vitandi gratia.

NB. Iudæis in veteri permissum fuit extraneis scenerari, tanquam minus malum, vt à maiore malo scenerari arcerentur. Quod si Cæsarum iure vsuræ approbatæ sint, iure canonico censentur esse correctæ.

Pro labore numerandi notabile precium exigi

M m 5 po;

potest, non veluti ex mutuo, sed tanquam ex opere
mutuario locato.

NB. Obligationem, quam quis in se suscipit, in
alterius gratiam, quod paratus esse debeat ad mu-
tuandum ipsi, precio aestimabilem esse, quomodo
defenditur praxis aliquorum locorum, secundum
quam numularij seu à Repub. seu ab ipsis mutua-
rij mercedem accipiunt pro eiusmodi obligatione,
pecunias quibuscunque petentibus.

8 Mutuò alij tituli iusti adijci possunt, quibus ultra
sortem aliquid accipere licitum sit; videlicet lucri
cessantis, damni emergentis, pænæ conventionalis
&c. Primus titulus est ex parte mutuatoris, si eius ve-
rè intersit non mutuari. Id autem interesse duplex
est; Vnum lucri cessantis, si mutuatori idè quod
mutuò daturus est, lucrum abscedat, veluti si merca-
tor ex 1000, quos mutuò tibi dat, aestimatis omni-
bus, lucraturus sit 80. hos ipsos à te stipulari po-
test, vt suo tempore vna cum sorte ipsi restituat.
Ratio, quia spes lucri, qua se priuat mutua-
tor in gratiam mutuarij precio aestimabilis
est. Ergò eius compensatio in pactum deduci po-
test.

NB. Pro sola carentia pecuniæ, cum sit intin-
seca & essentialis mutuò, non potest quidquam
accipi. Alterum interesse est damni emergentis,
quod duplex: Velenim est damnum intrinsecum,
quod in ipsa re mutuò data inest, vt si tempore
veris mutuò des frumentum restituendum autum-
no cum minus valebit, vel est damnum extrinse-
cum, vt si pecuniam, quam mutuò das, destina-
ueris ad emendum frumentum tempore abundan-
tiæ, postea verò carius emere debeas, eiusmodi da-
mi

anni tui compensationem meritò in stipulationem deducis.

Etiam ob periculum probabile sortis amittendæ 9 (ab homine non industrio & pluribus debitis obstricto) aliquid iustè exigi potest. Quia quiuis prudens mallet 10. floren. donare, quam 100. tali homini credere. Vnde talis creditor se subijcit periculo per contractum innominatum. Vt si quis mercatori in Syriam nauiganti dedit 100. aur. ita, vt si nauis periret, nihil recipiat; sin verò salua rediret, 125. consequatur. Confirm. quia etiam fideiussor pro periculo damni incurrendi aliquid accipere potest, quæ dicitur vsura compensatoria licita. Curatoria autem omnis illicita.

Necesse tamen est, vt lucrum cessans & damnum 10 emergens, vel sortis periculum in pactum deducatur expresse aut tacitè; fiatque contractus innominatus: In tuam gratiam desistam ab hoc lucro; vel damnum hoc, aut periculum subibo, si des mihi 10.

Mons, qui in Italia dicitur pietatis, ab vsuræ ini- 11 quitate defenditur. Videlicet ærarium publicè constitutum, ad mutuandum indigentibus, ea lege, vt pro mutuo ipsis dato pignus relinquere cogantur, & intra tempus definitum recepto pignore, pecuniam mutuo datum restituere. Insuper verò exiguum aliquid adijcere pro ministrorum sustentatione. Sin autem intra tempus definitum solutio facta non sit, pignus distrahi possit; vt, detracta sorte, exiguoque vlli adiecto, quod reliquum est, mutuario restituatur, idque approbatum à Leone X.

Alter iustus titulus est vltra sortem accipiendi ex parte

parte

parte mutuatarij : si pœnæ conventionalis adiecta sit, quam is solvere cogatur ; nisi ad tempus praefixitum mutuum restituerit. Neque opus tunc esse videtur, ut creditor exigat, sed dies statuta pro homine interpellat. Multo minus requiritur Iudicis sententia, cum ex mutua conventionem & pacto debeat.

- 12 Pœna alia legalis est (quæ lege decernitur propter crimen) alia Iudicialis (quam in particulari Iudex imperat) alia conventionalis, quæ partium contrahentium consensu statuitur, soluenda ab eo, qui à contractu recesserit.

Tertius titulus ultra sortem accipiendi est pacti accessorij : si V. C. pecuniam mutues auream, restituatur in materia minuta, accedit mutuo contractus cambij, iuxta cuius taxam consuetam, amplius quam datur, accipere licet.

- 13 Si mutuans nauigaturo, periculum sortis in se accipiat, ratione huius grauaminis aliquid accipere in conscientiæ foro prohibetur.

- 14 Licitum est mutuare frumentum in autumnno, ut restituatur tempore verno, si æquale dubium sit, plus enim an minus valiturum sit. Quia uterque contrahentium æquali fortunæ sponte se subiecit : secus est, si quasi certum sit, eius precium auctius fore (aut mutuator intendat, licet postea non contingat augeri, hoc enim casui adscribi debet) nisi in hoc casu ratio lucri cessantis excuset, quia V. C. ipsemet mutuator frumenta erat seruaturus in vernum tempus, quo plaris distrahere potuisset.

- 15 Si moraliter certum sit, valorem moneræ eximium secundum se auctum iri, non licitum in censu redimibili pacisci, ut precium emptionis eadem moneræ specie restituatur. Quod si verò per accidens

tantum augetur propter intrinsecam diminutionem minutorum monetarum, tunc tale pactum iustum, & naturæ contractus censualis conforme est. Quandoquidem in redemptione census idem seu æquale precium emptori redhiberi debet: Si autem thaleris mille, qui contractus tempore conficiebantur 1200 flor. Rhenenses, emisti annuos florenos 60. Postea autem propter depravationem monetarum minuitore thalerus earum comparatione crescat, ut florenos sesqui valeat aut duos; non satisfiet restitucendo thaleros 800. aut 600. quia tale precium in veritate non æquiualeat acceptis thaleris mille; sed solum externa nominis impositione, quatenus totidem florenos Rhenenses continere dicuntur, sed longe alios ac deteriores.

Si mercator mercem, quam precio summo vendidit, postea precio minore redimat, interdum ab usu excusari potest, dummodo mercator bona fide & sine usuraria intentione pannum vendidisset precio summo, videlicet 108. constituens in emptoris libertate rependi cui vellent, emptor autem rogaret mercatorem, ut ipsemet precio minore, videlicet aureis centum redimeret.

Contractus ἀντιχρηστικός secundum se illicitus (V. 17. C. Pfandschaff) sicut exemplum habeo) in parente meo & usurarius est, videlicet si creditor fructus ex pignore lucretur, donec debitum ipsi restitutum sit. Iam quia alioquin creditor ultra pecuniam, quam credidit, aliquid lucrabitur causa solius mutui: quæ iusta est. Alijs tamen titulis cohonestari potest. I. Si fructus ex pignore percepti, non superent quantitatem pensionis, quæ iure census secundum morem patriæ constituti, exigi potest cum pacto redhibitionis.

nis. II. Si creditor fundum, qui pignori delictus erat, certo precio emat, cum pacto reuendendi. Tunc enim pignoris naturam realemque obligationem amittit, & possessori tanquam vero domino fructificat, eiusdemque periculo perit. Nam licita esse venditionem cum pacto redemptionis apponit constat ex l. 2. C. de pactis inter empr. & vendit.

18 Venditio cum pacto redemptionis licita est, & potest premium emptionis minui vel augeri propter obligationem impositam redimendi aut reuendendi.

NB. Usurarius contractus praesumitur, in quo emprus est fundus cum pacto, ut minori precio ad arbitrium emptoris redimatur fructibus in partem precij computatis, quandoquidem duo in illo pacto continebantur aliena à natura talis contractus; videlicet ut & premium maius esset redemptionis, quam primæ emptionis; & ut fructus inter emptionem & redemptionem percepti ad venditorem pertinerent. Praesumebatur igitur fuisse mutuum usurarium cum traditione pignoris, cuius fructus in sortem computari consueuerunt: praesertim cum empror solitus etiam fuerit usuras exercere.

19 Maritus, donec ei dos soluat, fructus ex pignore, sine sortis diminutione percipere potest, ut in ea habeat unde onera matrimonij sustinere possit.

20 Proprie tanquam ex oppignerato sibi feudo emphyteusi fructus absque sortis exoneratione percipit. Ratio, quia tali pacto contractus isti, seu primitus, seu per diuturnam consuetudinem constituti sunt; ut si res feudalis seu emphyteutica oppignerata sit domino directo, ipsi fructificari debeat.

Pæna usurarijs canonico & ciuili iure decretæ sunt. 1. ipso iure infames sunt, si Clerici inhabiles ad

beneficia & irregulares, Episcopus tamen post pœnitentiam potest dispensare. 2. Non admittendi ad communionē sacram, neque sepulturæ Ecclesiasticæ tradi debēt. Usurarius tamen publicus, antequam denunciatus sit, non est vitandus, etiā in sacris. 3. Testamentum legatum, usurarij publici ipso iure irritum est, nisi ante mortem restituerit, quæ per vsuras acquisita sunt, vel de eorum restitutione idoneam cautionem dederit per pignora aut fideiussores.

C A P. XVII.

De emptione aut venditione.

Contractus emptionis aut venditionis mutuo r) consensu dandi mercem pro precio substantia- liter constituitur, potest etiā institui inter absentes, & requiritur traditio ad quam vtraque parte tenet, & consequenter ad dominij translationem.

Contractus autem iste introductus est cuso nummo, utpote commodiore modo; nam olim res aliæ inter se permutari solebant, vinum pro frumento, &c. Sed quia non semper, nec facile concurrebat, ut cum tu haberes, quod ego desiderarem, inuicem haberem, quod tu accipere velles, idē electa est materia, cuius publica ac perpetua æstimatio difficultatibus permutationum æqualitate quantitatis subue- riret.

Contractus iste, quā precium interuenit, em- ptio; qua verò merx, venditio dicitur.

§. 1.

De precio rerum Venalium.

3 **D**Vplex est precium rerum venalium; vnum legitimum, id est, publica lege taxatum, ad cuius taxationis obseruationem omnes venditores obligantur sub virtute iustitiæ, nisi manifestè iniustitia, videlicet, si pistoribus taxetur pondus panis, non secundum proportionem valoris tritici: aut si lex iubeat, vt frumentum superueniente sterilitate eodem precio vendatur, quo antè, cum esset copia. Nam propter circumstantiam accidente mutatione, precium quoque à Magistratu mutari continet.

4 Tempore sterilitatis non potest Magistratus sibi agricolis pretium frumenti taxare, alijs mercibus non taxatis; alioquin iniustam læsionem agricolæ patientur. Esto pauperibus hoc modo consultum esset, tamen iste succursus non ab vno hominum genere, V. C. agricolis, sed omnium fieri debet.

Alterum est precium naturale, quod, seclufa legalis definitione, ex ipsarum mercium natura sumitur, idque cum habitudine ad humanum vsum, affectionem, voluptatem.

Sic panem pluris æstimamus, quam mures, ob maiorem illius vtilitatem &c.

Discrimen est inter hæc duo; quod precium legitimum consistat in indiuisibili. Naturale autem latitudinem habet, pendens ab hominum æstimatione & affectu; siquidem varij homines de rebus variè iudicant. Quare triplex precium à Doctoribus statuitur, supremum, mediocre, infimum, quam latitudinem precij iusti, dum venditores non excedunt, à peccato iniustitiæ immunes sunt, licet alijs summo, alijs me-

alijs infimo precio vendant. Quare etiam em-
poribus concessum est licitari, siue precium offerre,
sed intra latitudinem.

Vnde Pomponius. *In pretio emptionis & venditionis
naturaliter licere contrahentibus se circumuenire.* In con-
scientia tamen omnis venditio, in qua iusti precij la-
tudo exceditur, & omnis emptio, in qua iusti precij
quantitas non attingitur, iniquitatem continet; ideo-
que per restitutionem ad aequalitatem reducenda
est, nisi liberalis remissio saltem praesumpta, eius, qui
deceptus fuit, accesserit. Aut si vterque sciat valorem,
praesumenda est donatio. Nam vniuersum, si quis sci-
entia non debere, aliquid soluat, donare censetur:
quare tanquam indebitum repetere non potest.

In externo foro ob vitandas lites non succurritur
contrahentibus, nisi si ultra dimidium iusti laesi fuerint
est, nisi dimidiam iusti pretij partem alteruter ac-
cepit; V. G. si merx, cuius iustum precium vendi-
tionis tempore minimum erat 10. aureorum, vendi-
ta sit minus 5. aureis, competit venditori actio ad-
uersus emptorem, vt vel rescisso contractu mercem
restituar, preciumque suum recipiat, vel iusti pretij
defectum suppleat.

Pari modo sicut in decepto venditore; ita etiam in
decepto emptore dimidium iusti aestimandum est,
quia aequa est laesio enormis & damnum, id etiam
valet in alijs permutationibus.

Rescisso contractu emptionis ac venditionis pro-
pter laesionem enormem, fructus temporis interme-
di ad emptorem tanquam dominum spectant, sicuti
periculum rei ad eundem pertinebit. Alia ratio
est, si venditio rescindatur propter pactum adiectio-
nis in diem; id est, si intra tempus certum precium,
Nn solu-

solutum non sit, res in empta esto. Tunc enim fructus temporis intermedij sunt emptoris, quia res scilicet eiusmodi contractu propter pactum, perinde est, ac si nulla emptio & venditio intercessisset.

NB. Licet iure canonicò deceptis infra diu diu iusti denegetur actio iudicialis, conceditur tamen eius denunciatio Euangelica, per quam deceptores de iniquo damno resarciendo frustrandi moniti, tandem Prælato denunciantur, ut ad quod sub peccato mortali præstare debent, compellantur.

9. Iustum mercis premium est, quod loci consuetudo approbat, secundum communem hominum opinionem. Vnde ille non peccat, qui sciens copiam frumentorum breui tempore superuenturam, suo precio consueto vendit. Nam rerum præcia non priuata vnius vel alterius hominis notitia aut affectione sed vt dictum est, ex communi ciuium estimatione accipienda sunt.

NB. Quæstor ceu dominus scripsit, frumentum fore carum, idè debere vendere, potest solvere, post 3. septimanam aut alteram vendere, lucrando (si V.C. pro 1000 scaphas dedit 5000. & postea leant 6000.) 1000. Siquidem antea precio minore frumentum quod vendendū erat, ipse emptor postea, verò tanquam suum effectum carum detraxit.

10. Variæ causæ sunt, ob quas rerum venalium præcia augeri vel minus solent. 1. Penuria mercium, multitudinem emptorum, paucitas vendentium, augent rerum præcia. 2. Pecuniæ abundantia efficit, vt rerum præcia crescant; eiusdem inopia, vt decrescant. 3. Est modus vendendi. Nam merces quæ sub habentur venduntur.

venduntur, vel in foro scrutariorum minoris aestimari so-
 leat, quam quae in propria officina quaeruntur. 4. Est
 singularis commoditas, quam venditor ex re vendita
 habuit, eaque in gratiam emptoris se spoliatur. 5. Si em-
 ptori commodum non sit emere, sed à venditore ro-
 gari, ob hanc circumstantiam aliquantulum minui-
 tur pretium mercis: sicuti & pretium locationis; si
 conductori commodum non sit conducere.

§. II.

Dere vendita, seu merce.

Non dabitur venditor fidem habere emptori in
 pretij solutione, ideoque mercis dominium
 non transferre: aliàs dominium mercis emptori non ac-
 quiratur, nisi vel soluto precio, vel cautione pignoris,
 si venditor alia ratione emptoris fidem securus fue-
 rit. Ratio, quia dum ex parte emptoris contractus
 nondum completus est, merito venditor rem ven-
 ditam sibi obligatam tenet.

Res in specie empta, si etiam ante traditionem
 ab emptoris culpa pereat, emptoris damnum
 est: V. C. grex ouium, vini dolium, hic equus, hæc
 arca, ligni plaustrum: secus si res indeterminatè, seu
 in genere empta fuit. V. C. ex grege 10. oues.

Venditio interdum fit ad numerum vel mensu-
 ram. V. C. in singulas vini amphoras, certum precium
 stipulando, & tunc periculum ad venditorem perti-
 net, donec mensuratum fuerit, eò quod venditio an-
 te perfecta censeatur, sed quasi sub conditione
 facti dimensionis, numerationis &c. accesserit. Quod si
 venditio fiat ad corpus, id est, ut totum simul vendi-
 tum fuerit, V. C. plaustrum vini; neque actum, ut degu-
 stare

Nu 2 stare

NB staretur, vini periculum emptor præstare debet. NB. Sed si expressè vel tacite actum, ut degustaretur, antequam omninò perfecta venditio esset, periculum ad venditorem spectat. Quod si certum tempus præfixum ad gustandum aut mensurandum, putabilem moram, emptoris periculum ad ipsum spectabit.

- 14 Venditor mercis vitium occultum significatur, alioquin rescindi potest contractus, si de causam contrahendi dedit. Ratio, quia ad officium venditoris pertinet, mercis naturam & qualitates manifestare, quatenus id scire emptoris interest. vitio autem manifesto non est necesse emptor monere, ipse enim sibi imputare debet.

Quod si verò dolus si re dissimulatio vitij occultam causam emendi non præbuit, quia nihilominus miser emptor, licet minore precio, tunc non tenetur perire actio ad rescissionem contractus, sed ad obtinendam partem precij, quando minoris res empta fuisset, si vitium ignoratum non esset.

- 15 Si merx vitiosa aliqualem usum habet ad emendum, ob quem emitur (V. C. calcei ex corio debili) interdum necesse non est vitium occultum manifestare. Nam alioquin magnum fortunam mercatores subire debebunt, quando meliores merces distrahere poterunt; ipsam tamen omnis generis ac qualitatibus emere solent. debet tamen in hoc casu plerumque mercator minoris vendere, ob eius vitium. Quod singuliter notandum est equorum venditoribus, licet secundum municipales constitutiones, non nisi vitia, die Hauptmängel edicere teneantur; si tamen equus venalis alio quocunque vitio laboret.

quod minus vilis existat, necessariò remittendum
 esse de ipsius precio: alioquin in conscientia foro
 iniuria committitur, cum restituendi onere, pro-
 pter inaequalitatem rei datae, & rei acceptae: ita mer-
 catores statim damnari non possunt, si vino aquam,
 & picem admisceant; modo exinde emptori-
 bus nullum damnum inferatur, & merx proportio-
 nis precij, quo venditur, satis idonea sit ad consue-
 tum vitium. In specie tamen oenopolae, si vino a-
 quam in quantitate immodica admisceant, plerun-
 que damnum inferunt & peccant, quia vinum aqua
 citius facilius acescit, & tam diu non conseruatur.
 Quod si ad vim meliorem concoctionem vile sit
 modicum aquae infundere, aut emptores abhor-
 tati à vino ob eius meracitatem, nisi aqua pa-
 ram temperetur, non erit necesse, idè de precio
 mutare. Inò si à Magistratu iniuste taxentur
 oenopolae (vi & pittores) & damnum pati debe-
 ant, nisi admisceant aquam, possunt admis-
 cere.

Denique si venditor ignorauit mercis occultum
 vitium, non tenetur prestare damna, quae exinde
 emptori accepit, V. C. si pecus mo. bosium gregem in-
 fecit, insuper venditio valida est, sed competit em-
 ptoria actio, quanti minoris emisset, si id ita esse sci-
 uisset.

Actio, Quantò minoris (in foro ciuili intra an- 16
 num durans) in foro conscientiae etiam ultra annum
 durat ad petendum precium iustum.

Actio redhibitoria, tendens ad rescissionem
 contractus solum intra annum dimidium durat.

Peracta venditione partium consensu fructus o- 17
 mnes pendentes, tum maturi, tum immaturi ad em-
 ptorem spectant.

Nn 3 pto-

prorem spectare debent. Ratio, quia fructus pendentes censentur pars fundi, percepti ante sunt venditoris. Emens equum, censetur etiam emisse ornamenta; ephippium, frænum. Vendita domo etiam seræ, clauis, item was Nagelhaft ist.

NB. Si domus vendatur, quæ alteri elocari est pensio pertinet ad venditorem, proportionem temporis elapsi, usque ad celebrationem contractus. Pensiones ex re frugifera, agro, vinea, dividuntur sunt secundum rationem ac proportionem fructuum, quatenus ij vel ad emptorem vel venditorem spectant. Ratio, quia pensio soluitur ratione fructuum, ergo iure illi debetur, cui alias fructus venditæ deberentur.

18 Peracta venditione etiam fructus producti seu postea exorti ad emptorem spectare debent, etiam si pretium solutum non sit. Nam fructus naturaliter consequuntur substantiam rei frugiferæ. Ergo cum emptor iusto pretio rei frugiferæ substantiam emit, simul etiam emit ius atque potentiam fructuum. Deinde æquum est, ut ad eum spectet commodum ad quem spectat periculum. Contrariæ leges civiles ita intellectæ sunt iniquæ.

19 Usuræ precij non soluti exigi possunt, si comminatoriæ sint, V. C. quia venditor pecunias negotiorum exposuisset, si tempestivè solutæ fuissent. Quia quæcunque naturalis causa alieni damni est, illud refarcire tenetur. Usuræ verò contrariæ exigi possunt, quia pecuniæ suapte natura hereditariae sunt.

20 Si venditio ita fiat, ut periculum rei venditæ terim donec pretium solvatur ad venditorem pertineat, tunc fructuum æstimationem is exigere potest.

Itē autem contractus omnium damnandus est, V.C. Vendo tibi, tradoque agrum, vineam, ea lege, ut precium apud te sit in depositō, quoad æqualis bonitatis vinea mihi emenda offeratur interea soluta mihi annuam pensionem proportionē percipiorum fructuum. Ratio; Cum enim pensio à venditore exigi non possit ratione fructuum, quippe qui emptoris iure ad emptorem spectant, sequitur ea exigi ob dilatatam precij solutionem; quod usurarium est.

§. III.

De venditione rei alienæ eiusque e-
uictione.

Venditor ex ipsius contractus natura emptori ²¹ obligatus est de mercis euictione V.C. si aliquis rem emptam ab emptore, actione reali intentata, euincat & auferat; quia videlicet demonstrat se eius esse dominum, tunc venditor emptori precium restituere cogitur. Insuper quanti eius interest rem euictam non esse; dummodò tempore contractus ignorarit emptor rem alienam esse, & licet ipsi postea mora denunciarit venditori, ut se defendat.

NB. Si res aliena emptori ignoranti vendita fuerit, valet contractus, & dominium precij venditori acquiritur.

Obijcies. Videri aliquam inæqualitatem, si emptor alienæ rei dominium non acquirat & tamen precij dominium in venditorem transferat. Resp. Non esse

esse inaequalitatem; quandoquidē pro eo, quod rei alienae venditor precis dominium acquirit, ipse vicissim emptori de euietione obligatus manet.

Si fur alienis nummis negotietur, lucrum ipsi acquiritur, cum non sit fructus pecuniae, secundum se sterilis, sed solius industriae; ipse autem fur perlocaliter obligatus manet, tum etiam venditoribus campforibus, si pecuniae ab ipsis euincantur.

NB. Lucrans pecunias aleis falsis & donans partem socio scienti & non cooperanti ad fraudem, se citis ad nullam restitutionem tenetur, si lusor pecunias ludo iniquo acceptas cum propriis misceratur.

23 Quia fure emente pecunias furtivas bona fide accepit, easque cum proprijs commiscuit, ad nullam restitutionem domino pecuniarum obligatur. Ne iniustae acceptationis cum bona fide egerit, ne ratione rei acceptae commiscendo cum proprijs dominium eorum acquisiuit; secus est, si pecuniae separatim adhuc in specie extant.

Quod autem pecuniae furtivae cum proprijs mixtae dominium acquiratur, patet, quia nummi ex propria institutione transeunt de manu vnius possessoris ad manum alterius: quare nemo ferme secus foret, vtrum pecuniarum suarum dominium haberet, & non aliqua furtivae essent, nisi iura statuerent, vt earum dominium per commixtionem cum alijs acquireretur.

24 Bonae fidei possessor, (emptor) si postea intelligat rem furtivam esse, domino suo restituere debet non furi. Emptor tamen habet actionem contra furem de rei euietione, quam si ob illius improbitatem vtiliter persequi non potest, incantur

vel infortunio suo adscribat, & non in alterius damnum retorqueat. Quod si fur sua sponte restituito precio, mercem furtiuam recipiat, emptorem permittere posse, proprii incommodi declinandi causa.

Qui rem furtiuam, quam à fure emit, alteri bona fide vendit, postea comparente domino nihil restituere debet (ratio, quia per illam rei alienę venditionem precii sibi dati ius atque dominium acquisiuit) emptor tamen obligatur ad precium restituendum, si comparens dominus equum ab eo euincat.

Quod si res furtiua alicui donata, & donatarius vendat, obligatus est venditor v. c. equi ad restitutionem precii equi domino, si is equum iure vindicationis ab emptore recuperare nequeat.

Porro sciens rem alienam vel furtiuam esse, & emens fit particeps furti.

Licitum tamen est res furtiuas modico precio redimere, ea intentione, vt dominis suis restituantur detracto precio ob rem domini vtiliter gestam.

Qui scit rem alienam esse, vendere non debet: si vero dubitat post diligentem inquisitionem venditam non prohibetur, monito prius emptore de periculo euictionis.

§. IV.

De merce duobus in solidum vendita.

Si res duobus vendita, vni quamuis posteriori tradita sit, dominium huic acquiritur, idem tenendum est de aliis conuentionibus, permutatione, locatione. Quod si verò neutri tradita, prior emptor præfertur posteriori, iuxta reg. 54. in 6. Qui prior est tempore, potior est iure. Quod si verò Ecclesię aut ciui-

Nn 5 tati res

rati res vendita & tradita, præferenda est Ecclesiæ. Ratio, quia Ecclesiæ, loca pia, & Ciuitas priuilegiū habent, vt ipsis per legatum, donationem, venditionem, dominium absque rei traditione acquiratur. l. vlt. C. de SS. Ecclesiis.

- 29 Quæ in fraudem alienata sunt gratuito titulo, à venditoribus intra annum repeti possunt, etsi donatarius fraudis ignarus fuit; (modo res extet; nam si consumpta, non amplius obligabitur donatarius, quam inde locupletior factus est.) Quod si vero titulo oneroso alienata sunt, v. c. Venditionis titulo rescindi non potest, si alienatio facta fuerat ignoranti.
- 30 Si donatarius sciat, donationem fieri cum iniusto damno creditorum, videtur in conscientia obligatus ad restituendum, tamen si non repetatur. Cooperatur enim donatarius ad talem alienationem consentiendo, seu acceptando, vnde licet suadendo non impellat, ideoque non sit causa efficiens quoad principium, est tamen causa efficiens quoad executionem.

§. V.

Quæ res vendi possint, vel non.

- 31 Res sacra, homo liber (extra necessitatem) item publicum forum vendi non possunt.
- 32 Ea quæ in spe sunt, fœtura gregis, fructus agrorum, lucra; item iura nostra & actiones vendi possunt: sed actiones non potentiori ratione officii seu potestatis exercendæ in debitorem.
- NB. Debitum quod difficile ac solutionem habet, tantò minus valet. v. c. 90. hoc anno soluendo pro 100. futuro anno.
- 33 Probabile est, quod ius seu chirographum ad accipiendum

ciendum sequente anno 100. minore tunc emi possit, pua 90. Ob periculum aut difficultatem assequendi: ob cessans lucrum seu commoditate presentis pecunie, qua se priuat emptor chirographi.

Nemo inuitus rem suam vendere cogitur, exceptis casibus publicæ necessitatis, aut publici fauoris. 34
 1. Si publica necessitas & inopia sit. v. c. frumenti, &c. tunc cogi possunt ciues ad vendendum, & in casu communi solis ciuibus & non exteris, si vtrisque non sufficiat. quod maior in necessitate priorum ciuium, quam exterorum ratio habenda sit. Cuiusmodi legibus iustis, latis in commodum communitatis etiam Clerici se conformare debent. 2. Ob fauorem publicum, vt si fundus personæ priuatæ necessarius sit ad palatium principis, collegii, ampliandum, & prohiberi potest, ne quis altius ædes ædificet, si exinde videri possint religiosi, damni tamen debet fieri compensatio. Artium quoque professores cogere possunt fabrum ferrarium, vt ex officina sua migret, si publicis lectionibus, quarum publicus fauor censetur, impedimentum creet. 3. Si dominus alicuius loci, nimia sæuitia utatur in suos subditos, & monitus non desistat, à Magistratu compelli potest ad vendendum dominium, vel omnino priuari iurisdictione.

§. VI.

De Retractu Gentilitio.

Retractus gentilitius est ius, proximo venditoris consanguineo concessum, factam venditionem ad se reuocandi, eodem oblato precio, aliisque quibusdam obseruatis. Ratio; Ne possessiones paternæ ad alienas manus veniant, quod satis lugubre esset.

NB. No.

NB: Nomen venditionis non debet extendi ad alias alienationes, donationem, locationem, legatum. Præterea consanguineis denunciatione venditionis facta, conceduntur 2. menses sine denunciatione, etiam ignorantibus annus & dies. Fructus ante renunciationem sunt prioris emptoris.

36 Ius istud retrahendi imitatur actionem realem, ut adversus quemcunque possessorem, etiam tertium emptorem &c. institui possit.

NB. Neceffe est, ut proximus agnatus sibi retrahat, non in utilitatem alterius, & in fraudem emptoris, vel aliorum consanguineorum, quibus post ipsum ius retrahendi competit.

§. VII.

De negotiatione & Monopoliis.

37 **N**egotiatio dicitur, cum merces ex proposito emuntur, ut postea carius distrahantur luci causa. Verum si per accidens fiat, ut quod ad proprium usum emptum est, postea offeratur occasio vendendi carius, non est negotiatio, cum id potius spectet ad œconomicam gubernationem, quæ etiam in personis Ecclesiasticis commendatur.

38 Negotiatio per se mala non est (quia mercium precii latitudo quædam est, ut proinde eadem merx, intra iustitiæ limites minoris emi, ac postea pluris vendi possit; tum quia mercium precia, pro temporum ac locorum varietate mutantur. Per accidens tamen ob hominum cupiditatem & malitiam, peccati causa existant, animum hominis à cælestibus auocantia, unde & Clericis seuerè interdicta.

39 Negotiatio propriè dicta, videlicet si res emptæ, non

non immutatæ, postea carius vendantur, personis Ecclesiasticis sub mortali peccato prohibita, excepto tamen necessitatis casu, si alio modo vitam sustentare nequeant.

Negotiatio improprie dicta, quæ est rerum in melius mutatarum, lanæ in pannum, exceptis quibusdam casibus, prohibita est Clericis ac Religiosis, licet non tam seuerè, quare ex tali etiam negotiatio- ne tributum & vectigal magistratui soluere debent, sicut alii negotiatores. Excipe, si Clerici proprias vineas, possunt vèdere, sed cauere, ne ex domibus suis faciant tabernas, possunt locare iumentra sua, item ex lana empta, iuxta Apostoli exemplum, Act. 18. manuum labore elaboratam, materiam diuendere.

Clericus tradendo alteri pecuniam vt negotietur cum eadem non potest grauis peccati damnari, sed partem lucri excipiat, idq; ob necessitatem vel con- iuetudinem Regionis.

Qui coemptione, v. c. siimenti inopiam & chari- tatem inducunt, videntur peccare contra iustitiam, quia primæuo iuri ac naturali, secundum quod omnia hominibus communiter à Deo creata & donata sunt, quàm maximè aduersatur.

Monopolium (est cum vnus vel plures è Republ. consequuntur, vt ipsi soli genus aliquod mercium ad vitam necessariorum, pretio quo ipsis libitum est, vendant), illicitum est, nisi ob iustam causam publica autoritate permittantur, v. c. ob inopiam mercatorum.

Mercatores contra iustitiam peccant, si inter se conueniant, vt non sine summo precio aliquod genus mercium diuendant. Ratio, quia emptoribus nõ solum Cæsareis, sed omnium gentium legibus, si re- rum

rum precia taxata non sint, concessum est licitari, ut
semper summo precio emere cogantur. Hoc autem
iure eos spoliant mercatores, illicita & legibus inter-
dicta illa conuentione, ergo iniustum damnum ipsi
inferunt.

CAP. XVIII.

De Censibus.

I **A** Pud Canonistas Census significat ius contra-
actu aliquo constitutum, pensiones siue redditus
annuos ex realiqua percipiendi. Hoc sensu duplex
est Census; Vnus reservatiuus (cum quis fundum
pleno domini iure in alterum transfert, reuerata
sibi annua pensione ex eodem fundo iuxta exemplū
Ioseph. Gen. 47.) Alter est census consignatiuus (cū
quis contractu donationis, venditionis, vel permuta-
tionis, alteri constituit ac designat ius ex re sua (id
est censum designantis) redditus annuos percipiendi:
ut cum Princeps alicui constituit ius ex vectiga-
li suo, aut Camerae suae redditibus annuas pecunias ac-
cipiendi. Sed nos hic agemus de eo censu consi-
gnatiuo, qui emptione constituitur: qua acceptio-
ne census est species quaedam emptionis & vendi-
tionis V. C. florenis 100 à te emo ius percipiendi in
annos singulos ex agro tuo frumenti scapham, vel e-
ius valorem videlicet 5. florenos.

2 Census ita acceptus diuiditur primo in Realem
(qui fundatur super certa re vna vel pluribus, ex qui-
bus pensio soluenda est, v. c. super domo tua, agro, vi-
nea. Vnde comitatur rem, ad quamcumque persona
perueniat, quasi seruitus, siue realis obligatio pen-
sionis soluendae, donec census redimatur) ac persona-
lem, (qui fundatur super certa persona obligante se
ad an-

ad annuam pensionem sine ordine ad rem certam.)
 Secundò diuiditur Census in fructuarium, (v. vinū,
 frumentum) & pecuniarium. Tertio diuiditur Cen-
 sus in perpetuum, & temporale, redimibilem & ir-
 redimibilem. Census temporalis diuiditur in eum,
 qui certo annorum numero definitur, & in censum
 vitalitium, qui ad vitam ementis vel vendentis con-
 sum constituitur.

Census realis tam perpetuus quam temporalis et-
 iam vitalitius ab omnibus approbatur. Nec obstat,
 quod summa pensionum temporis progressu soluē-
 darum, pretii quantitatē superet. Nam in censu
 non emuntur pensiones, sed ius percipiendi futuras
 pensiones, quod ius, communi hominum iudicio
 minoris aestimari solet, quam si pensiones omnes
 presentes essent, eò quod multa accideri possunt,
 usufructus vel non nascantur vel non soluantur.

Pereunte re, super qua census locatus est,
 etiam census corrumpitur. Ratio, quia pereunte re
 perit eius dominium cum directum, tum utile
 sine usufructus, seu portio eius, emptione com-
 parata.

Census realis, quamuis institutus sit cum pacto
 redimendi, tam ex parte emptoris, quam venditoris,
 probabiliter defenditur. Prior pars prob. Nam aliæ
 omnes venditiones sub conditione redemptionis,
 præsertim ad arbitriū venditoris licite sunt. Ergo e iā
 venditio census, cū eiusmodi pacto licita est. Poste-
 rior probatur, quia aliis emptionibus apponi potest
 pactum redimendi ad arbitrium vtriusque, cur non
 etiam in emptione census.

Æquum est, vt in censu vtriusque redimibili, ma-
 ius precium solvatur, quā in censu redimibili ex parte
 solius venditoris. Causa est, quod obligatio ista, quæ

iniquitate probabiliter defenditur, at tamen periculo usurariae intentionis non caret, prob. Si enim aliis emptoribus pactum adiici potest, non solum ad voluntatem venditoris redimendi, sed etiam ad voluntatem emptoris reuendendi, ut paria utriusque contrahentium iura sint; cur non etiam in emptione census personalis.

Census institui potest data facultate redimendi ad certum tempus, vel non ante tempus designatum.

Census utrinque redimibilis, adiecto etiam pacto assicurationis absolute loquendo damnari non potest, quamuis periculo usurariae intentionis non vacet. Prob. Aliis contractibus puta commodato, deposito mutuo; quorum natura alioquin postulat, ut periculum rei pertineat ad commodantem; deponentem, &c. Pactum adiici potest, ut contra eveniat, & periculum rei commodatae ad commodatarium, depositae ad depositarium spectet. Ergo etiam contractui censuali ex utraque parte redimibilem personali, quam reali pactum istud, quod dicitur assicurationis adiici potest; puta, si res super qua census fundatus est, secundum totum, vel secundum partem intereat, non damno emptoris, sed venditoris id accidat, ideoque venditor nihilominus obligatus sit, censum restituta sorte redimere.

Contractus societatis cum pacto assicurationis institutus est, v. c. si mercatori des 100 aureos: eo pacto, ut si in negotiatione siue lucrum ex pecunia capiat, siue damnum pariatur, annuos 5. tibi solvere obligatus sit, in super etiam ipsam sortem restituere, cum vel tibi vel ipsi mercatori societatis contractum dissolvere placuerit.

Oo

Contra-

II

12 Contractus in aliqua regione etiam à viris doctis & honestis celebrari solitus, non est iniquitatis facile damnandus.

13 Inter hypothecam & censualem rei obligationem discrimen est, quia onus censuale per se ac directe transit ad quemvis rei, super qua census locatus est, emptorem, legatarium, aliumve possessorem, qui inde actione confessoria statim conveniri potest. Verò hypotheca ad securitatem census annexa alienetur, tertius ille possessor, nō nisi in defectum principalis debitoris, si videlicet excussis eius bonis solvendo non sit, per actionē hypothecariam, seu quā Servianam conveniri potest.

Vsura est, si census cum pacto assurationis constituitur vel continetur, cum persona nullos reditus habente. Probat, tunc enim re ipsa aliud non fit, quàm quod mutuo datur cum pacto, ut praeter sortem annuam auctarium solvatur, licet hoc ipsa sub nomine emptionis siue census vel societatis, tanquam pallio occultetur. *Plus autem valet, quod re ipsa agitur, quam quod simulatè concipitur.* arg. l. cum ea C. de transact.

NB. Censualis Contractus germanicus dicitur gauri à mutuo usurario, quod ille certum fundum requirat, in quo fundatus sit, cum sit ius percipiendi redditus annuos ex alicuius fundo, negotiatione, officio, &c. certo precio comparatum, eoque fundamento penitus ruente (puta, si venditor census, autue haeres nullos annuos redditus habere incipiat) Contractus Censualis nullum amplius locum habere potest. Contractus mutui verò cum quacunque persona rectè instituitur, ut etiam ad haeres, & haeredum haeres transmittatur obligatio, sine villo ordine

ordine ad requisitum aliquod fundamentum : si-
nem ultra fortem mutuò datam aliquid accipitur,
secluso alio titulo, id usurarium est.

CAP. XIX.

De Cambio.

Cambium seu permutatio pecuniarum pro pe-
cuniis inter se est contractus secundum se licit-
us. Dans pecuniam in Cambium, dicitur Campsor,
accipiens dicitur campfarius.

NB. Quod si immoderata lucri cupido coniuncta
sit cum cambio, ea ad peccatum auaritiæ spectat, &
non iniustitiæ.

Cambium aliud est minutum, (manuale) quia in
eo frequenter pecuniæ grandiores cum minori-
bus commutantur, aliud locale (in quo pecunia pre-
sens commutatur cum pecunia distante in alio lo-
co. Dicitur etiam solet Cambium per literas, quia ple-
runque literæ dantur, quibus mandatur corre-
spondenti, ut in illo altero loco pecuniam sol-
uat.

Plures tituli sunt, cur campsor in cambio mi-
nuto plus accipere possit, quam dedit. 1. Titulus
accipiendi plus quam dandi, est locatio operæ & ob-
sequii, quod campsor præstat, cuius ratione iu-
tam compensationem iure exigit. 2. est lucri ces-
santis : Nam sæpè accidit, ut vnum genus monetæ
pretiosius, easque precio æstimabiles commoditates ha-
beat, quam altera.

Pecunia duplicem usum habet, vnum principa-
lem, ut tanquam premium rerum emptionibus ser-
uiat, alterum secundarium, ut vnum pecuniæ genus

o o z sum

cum altero commutetur, inter quæ, si aliqua rationabilis diuersitas commoditatis appareat, nihil obstat, quominus à legali taxatione recedatur, modo nulla fraus interueniat.

NB. Non est mortale contra Magistratus prohibitionem cambia exercere (quia leges tales sunt meræ pœnales.) Quod si verò quis cambium exerceret cum exteris nationibus, vt bonæ pecuniæ extraheretur, & deteriores recipiantur, cedere id potest in graue Reipubl. detrimentum, ac proinde merito Magistratu non solum sub pœna, sed etiam sub cæcâ pœna prohibetur.

NB. Cambia ista, quæ præteritis annis multis in Germania exercuerunt, iniquissima fuerunt, & eodem modo Campfores per iniquitatem diuites facti sunt, & cum Reipub. detrimento.

5 Si famulus pecuniis domini sui proprio nomine lucretur, lucrum sibi acquirit, licet de damno teneatur, si quid contra domini voluntatem cambium inferat. Ratio, quia quod ex pecuniâ acquiritur, id non est lucrum siue fructus rei, sed potius industria, quare non rei domino debetur, sed negotiâ siue industriam applicanti. Quod si v. c. princeps specialiter præbeat suis officialibus, vt non nisi auro soluant mercatores, aut non alias pecunias Camera tradant, nisi grandiores, fures sunt, si non seruent.

6 Iusti tituli sunt in Cambio locati aliquid plus accipiendi, quam datum fuit. Causa autem plus accipiendi, quam postea dandi est accessorius Contractus locatæ operæ ad pecuniam formaliter aut virtualiter transferendam ad locum, quo campfarius vult

Si enim Monachio Romam vsque 100. thalerum transferre debeas, laborem ac periculum subiturum

es, & expensas factururus, quo onere te liberat camp-
 sor. Hoc autem obsequium precio æstimabile est,
 nec refert, quod campsor nullum inde onus ferat,
 hoc enim ipse industriæ adscribitur: perinde ac si
 nuncius mercede conductus ad 1000. aureos Ro-
 mam transferendos, postea aliquem reperiat, qui
 Romæ aureos 1000. certissimè numeraturus sit, non
 minus locationis mercedem accipere potest, quàm
 si reuerà transtulisset.

Tabellarius conductus à Titio, vt Augustam eat; 7
 si postea etiam ab alio rei ignaro conducatur, (imò
 inquirat) vt idem iter in gratiam sui conficiat, dam-
 nari facillè non potest, etsi ab vtroque integram
 mercedem accipiat. Omnia enim ista industriæ nun-
 cii ascribuntur, maximè cum in ea re secundo con-
 ductori nullum damnum inferat.

Merx nullo distans à loco in quo venditur, tan- 8
 to minoris æstimari solet, etsi empor sine vllis sum-
 ptibus aut labore eam accipiat postea, hoc enim per-
 tinet ad industriam eius.

Actuarium Cambii, quod à Mercatoribus se- 9
 cundum temporis expectandi proporti onem exigi-
 tur, probabiliter defendi potest, idque ratione ma-
 ioris lucri cessantis, quo diutius pecuniæ solutio dif-
 fertur.

Cambia sicca dicuntur, quibus nullus iustus lu-
 crandi titulus subest. v. c. Si mercator alicui pecunias
 numeret Augustæ, vt postea restituantur Antver-
 piæ cum incremento consueto in cambiis ad eius-
 modi loca, tametsi sciat accipientem nullas habere
 pecunias, nec correspondentem Antverpiæ: ideo-
 que credat, pecuniam eodem loco restitutum iri,

Oo 3 quo ac-

quo accepta erat. Tunc enim verum mutuum cum
vsurario auctario accidit.

CAP. XX.

De contractu Societatis.

- 1 **C**ontractus societatis est Conuentio plurium ad
commune lucrum (ad disting. locationem) &
damnum (æquum enim hoc est iuxta reg. 55. in 6. *Qui
sentit commodum sentire debet & onus; & contra.*) pro-
portione rerum contributarum.
- 2 Societas institui potest cum pacto assicurati-
onis ita vt vni soli periculum incumbat, modo eius
grauamen compensetur.
- 3 Societas interdum tali modo instituitur, vt vna
sociorum pecunias, v. c. alter laborem & industriam
conferat. Nam sæpè fieri solet, vt labor ac industria
negotiatoris tantumdem vel plus ad lucrandum con-
ferat, quam alterius pecunia.
- 4 Societas in pecoribus variè institui potest; inter-
dum vt tam pecora ipsa, quæ alteri traduntur, quam
fructus, detrimenta ac damna vtrique danti & ac-
cipienti communia sint. Interdum etiam ita, vt pe-
corum dominium, ideoque etiam periculum spe-
ctet ad solum dantem; fructus autem ad vtrum-
que.

NB Pastor dolum & culpam præstare debet, non
casum fortuitum, quia res si casu pereat dominus
perit: dominus autem pecorum manet is, qui ea pe-
scenda dedit. Ergo.

NB. Palliatam vsuram esse: Si Titius tibi tradat
100. vacas æstimatas, tali pacto, vt liceat eas tibi di-
strahere, absumere arbitrato tuo: post triennium ve-
rò quomodocunq; interim res eueniat, siuales vac-
cas, et

cas, earumque æstimationem reddere cogaris, atque interea quotannis pensionem ipsi soluere, cum hoc sit virtuale mutuum, quia perinde est, ac si Titius tibi vaccas venderet, & precium numerandum crederet, seu mutuò daret ad triennium, interim pensionē seu lucrum ex credito accipiens.

Impendia, quæ socius occasione societatis fecit, à reliquis secundum proportionem rependi debent. §

Socius ratione societatis conuentus, non amplius obligatur, quàm commodè facere potest, habita ratione ne egeat nisi dolo egerit, quominus integrè satisfacere possit; nec enim æquum est dolum suum quemquam releuare: dicitur in l. cit. §. tempus autem. 6

Societatis contractus soluitur 1. cessante negotio aut pereunte re, 2. elapso tempore, ad quod societas intra fuit. 3. Morte vnius sociorum, nisi cautum sit, vt vno moriente inter alios societas permaneat. 4. Renunciacione seu expressa, seu tacita modo id fiat sine dolo. 5. Publicatione aut cessione bonorum. 7

CAP. XXI.

De ludo & sponsonibus.

Ludus alearum & chartarum, licet suapte natura (quippe quibus prudentes in Republic. vtuntur) licitus contractus sit, tamen per accidens adiuncta mala habet, ideoque humana lege prohibitus est, præsertim Clericis, qui se frequenter aut publicè cum scandalo populi ludant, peccant mortaliter. Quod si publicus lusor, postquam beneficium legitime obtinuit, Clericus esse incipiat, prius moneri debet, antequam deponatur, iuxta c. 1.

Oo 4 d.13.

d. 13. Quia multa impediunt promouendum, quae non deiciunt promotum.

- 2 Si Clerici chartis ludant propter recreationem & sine scandalo, excusari interdum possunt à peccato, quod si lex diœcesana illis prohibeat, peccant solum venialiter.

NB. Lex ista, in qua decernitur, vt qui aleis ludendo (qui lusus iure ciuili prohibitus est) ludendo perdidit, soluere non cogatur, solum pœnalis est, in ludum odium lata, ideo naturali obligatione soluendi perdidit non liberat.

- 3 Qui non parata pecunia, sed creditalusit, ac perdidit, soluere non tenetur, spectato iure Cæsareo: in locis, vbi non recepta vel abolita est ista constitutio Cæsarea, in externo foro non conceditur actio ad repetendum id, quod ludo alearum per se licitè perditum & solutum fuit; nisi valde magnæ quantitatis sit, ac in detrimentum proprii status aut famulæ cedat, quo casu partes inter se transigere debent, vt iudicis æquitatem implorare.

- 4 In sponsonibus, qui propria persuasione, sine alterius dolo decipitur, sibi ipsi imputare debet.

- 5 Qui propria bona non habet, vt ad lucrandum, et ad perdendum in ludo inhabilis est, videlicet Religiosus aut filiusfamilias ex bonis profectus patre. Nam in Academia studentes possunt ex aureis, s. in anno florenos in honestos ludos in sumere, idq; ex præsumpta voluntate sustentantium.

- 6 Filiusfamilias vna pecuniæ depositione plus lucrari non potest, quam perdere, ideoque restituere tenetur excessum. At verò successiuè pluribus actibus nihil obstat, quominus magnam pecuniæ sumam lucratur.

NB. Pa

NB. Pupillus & minor lucrari honesto ludo non impediuntur, cum naturalis in ipsis quoque obligatio subsistat, ut dixi hoc tract. cap. 9. n. 7. Quod si vero minor animo lucrandi accesserit, & non soluendi perditum, peccabit ludendo, imò ob dolum lucrum restituere tenetur.

Vxori & Marito quatenus eis ludere & ludendo perdere concessum est, collige ex eis quæ supra dixi cap. 12. n. 6. & 7.

Olla fortunæ contractus licitus est seclusa omni fraude & reuocari potest ad emptionem & venditionem.

C A P. XXII.

De locatione & Conductione.

Locatio est Contractus, quo res alteri vtenda, vel fruenda conceditur certa pensione constituta, (equus, domus, bos ager ad 10. annos : si ultra sit emphyteuticus.) Qui concedit dicitur locator, qui suscipit conductor.

NB. In locatione non transfertur dominium, sicut in emptione & venditione, deinde res locata ante traditionem si pereat, contractus dissolvitur, & conductor liberatur.

NB. Mercede pecuniaria conductum, non licet pane aut panno soluere, &c. nisi alio modo solui non possit.

Conductor rem sibi locatam alteri locare non prohibetur, modo æque idoneo, & ad eundem vltim.

Si impedimentum accidit ex parte rei conductæ, liberatus conductor à soluenda pensione secundum proportionem temporis, quo vti frui non potuit

O o 5 (im-

(impedimentum tamen pestis non est ubique receptum) sin verò ex parte conductoris impedimentum incidit, non ita liberatio contingit.

4. Expensas in rem conductam, quæ duraturæ sunt, item tributa & onera publica præstare, ad locatorem seu dominum spectat, excipe consuetudinem. Quod si conductor in rem conductam necessarias vel utiles expensas fecerit, potest ea de pensione detrahere, vel finita locatione à locatore repetere.
5. Conductor, custos, &c. ostendere debent rem sibi commissam perijisse sine culpa, V. C. pecus mortuum. Ratio, quia ea quæ facti sunt, puta rem perijisse, non creduntur nisi ostendantur partim, quia talis obligatio ex natura contractus, veluti gentium iure conductoribus & custodibus imponitur, ne ostendant rem sibi commendatam absq; eorum culpa perijisse, nisi graues coniecturæ adsint pro hominis innocentia.
6. Incendium culpa inhabitantium accidisse in dubio præsumitur; sæpè tamen, quia famulorum culpa, quam paterfamilias sistere non cogitur, incendium ortum, ideo conductor absolendus est, nisi locator culpam ostendat.
7. Propter modicum infortunium nihil colonus pensione remittitur: (ratio, quia si colonus ob vna aut alterius anni fertilitatem maius commodum capiat, nihil ipsi aufertur, nec pensio augetur. Ergo etiam modicum damnum æquo animo ferre debet) secus; si magna & plus quam tolerabilis clades facta fuit; tunc autem est immodica clades, si colonus vix recolligat tertiam partem soliti.

NB. Excipe; nisi conuentum sit, vt non obstante

quacunque, clade solvatur plena pensio, vel nisi antecedentium annorum fertilitate damnum compensetur.

NB. Si pradium inundatum sit, aut propter latronum potentiam non possit possideri rectè dicitur, non esse, quod possideatur. V.C. ab emphyteuta. Quod si ab Emphyteuta magna pensio soluenda sit, non tam in recognitionem dominij, quam fructuum, quos capit compensationem, æquitas postulat, vt remissio aliqua fiat.

Si pluribus annis ob cæli clementiam vberiores 8 fructus ex fundo proueniant, colono emphyteutico pensio augeri potest, sicuti & vice versa diminui pensionem conuenit ob cladem immodicam.

Locator conductorem tempore conductionis 9 expellere non potest, nisi in casibus iure expressis, veluti. 1. Si pensionem statuto tempore non soluat. 2. Si casus improuisus accidat, ob quem domus locata vsibus domini necessaria sit. 3. Si rem locatam reficere necesse sit. 4. Si conductor in re locata malè versetur.

Successor vniuersalis, siue hæres locationis con- 10 tractu stare tenetur. Ratio, quia eadem cum defuncto persona censetur. Non verò particularis successor, V.C. emptor, donatarius, legatarius; excipe nisi pactio interueniat, ne res locata durante locationis tempore alienetur, aut nisi ea lege emptio fiat, vt emptor conductorem ante tempus finitum non expellat. Quod si locatio fundi facta sit ad tempus longum, videlicet ad decennium, ad vitam; vt proinde transeat in contractum emphyteuticum, quo dominium vile transfertur, non potest colonus à successore particulari expelli. Ratio discriminis est.

est, quia colonus emphyteuticus ius reale utile in fundo obtinet; colonus autem merè condactus solam personam locatoris sibi obligatam habet.

C A P. XXIII.

De Emphyteusi.

- 1 **E**mp^hteusis græce, latinè dicitur insitio, siue plantatio. Nam olim terræ incultæ, (iam etiam cultæ) dari solebant in emphyteusin; id est, ut plantatione ac cultu meliores redderentur; utili tantum dominio in emphyteutam, siue colonum translato, et lege, ut pensionem annuam soluere cogereretur, in recognitionem dominij directi, penes eum manentis, qui prædium ad emphyteusin concessit.
 - 2 In emphyteusi ius dominij utile transfertur, in eoque à locatione distinguitur.
 - 3 In dubio, num sit contractus censualis, an emphyteuticus, præsumitur talis, qualis in eoloco usus est.
 - 4 Laudemium (quo rusticus tenetur ad omnia onera, quæ Emphyteutis communiter imponi solent) ad substantiam emphyteutici contractus necessarium non requiritur, cum is variis modis institui possit.
- Emphyteusis alia est Ecclesiastica (cuius dominium directum pertinet ad Ecclesiam, quod si laico concessa est, iudicandum erit de ea, quod attinet ad dominium utile, secundum leges seculares, et exinde tributa laicus tanquam de re ad se pertinente, principi suo seculari pendere cogatur) alia laica siue communis.
- 6 Ad emphyteuticum contractum scriptura requiri solet.

NB. Emphyteuta domino exigenti instrumentum

tum seu titulum emphyteuseos, ipsaque prædia emphyteutica & fines eorum exhibere cogitur, alioquin omnia ipsius bona emphyteutica censebuntur. Quod si verò emphyteuta iure præscriptionis se defendere possit, ostendens se 30. an. spacio si emphyteusis laica sit, vel 40 annorum si Ecclesiastica, fuisse in pacifica possessione rei emphyteuticæ, & tanquam emphyteutam pensionem uniformem domino per soluisse: tunc alia probatione ad ostendendum titulum emphyteuseos opus non erit, iuxta Mascardum, & est communis sententia.

Impendia, quæ ad fundi conseruationem & fructuum collectionem spectant, Emphyteuta præstare debet, & cauere, ne deterior fiat. Quod si verò domus, horrea; putei absque culpa emphyteutæ collapsa sint, ad dominium pertinet ea restaurare. Ratio, quia substantia fundi ad dominum pertinet, rei autem substantia domini damno perit. Quod si per emphyteutæ negligentiam fundus deterior factus sit, priuari potest iure emphyteuseos, & vsusfructus fundi cum proprietate consolidari; requiritur tamen ut iudicis arbitrio deterioratio notabilis sit, idque culpa lata, vel leui.

Si emphyteuta 3. annis continuis in emphyteusi laica, duobus verò annis in emphyteusi Ecclesiastica pensionem integram non soluat, ipso iure cadit in pœnam commissi. Excipe; 1. Nisi dominus debitor sit emphyteutæ, ut compensationi locus esse possit, 2. Si emphyteuta pensionem offerat, & per dominum stet, quo minus recipiatur. 3. Si ob ignorantiam pensio non soluat, quia videlicet hæres nesciuit rem emphyteuticam esse: nam ubi culpa non est, neque pœna commissi locum habet, secundum

dum æquitatis rationem. Porro; Emphyteuta ob negligentiam non soluendi canonem, pœnam commissi, seu priuationem iuris, vtilitatisque prius non incidat, quam dominus voluntatem exequendi pœnam declarat. Quod si dominus omiserit voluntatem suam declarare, cum facillè ei licuisset: non potest deinde eius successor caducitatis pœnam exequi, imò nec sic contra hæredem. Aliàs potest dominus emphyteutam negligentem & renitentem propria autoritate eijcere.

NB. In emphyteusi Ecclesiastica, si post elapsam biennium, intra 10 dies, oblati pensionibus emphyteuta moram purget; postquam dominus à negligente emphyteuta pensiones accepit, præsumitur ius ab ipso reuocandę emphyteuseos condonare.

Ecclesia præteritas pensiones debitas, quæ ante incursum caducitatem debitæ erant, petens vel accipiens, pœnam caducitatis non censetur remittere.

- 9 Si emphyteuta, domino non requisito rem emphyteuticam alienet per venditionem, ipso iure priuatur, ea propter domino duo menses conceduntur, partim ad deliberandum, an ipsemet ius emphyteuticum emere malit, partim ad explorandum, an emptor notus idoneus sit, vt eum deinde in possessionem emphyteuseos suscipiat, accepto pro inuestitura laudemio (est per consuetudinem pars vicestimæ pretij seu æstimationis emphyteuseos.) Excipitur, nisi clausula in inuestitura apposta sit, vt illius alienatio fieri posset cuicumque; tunc enim interpretanda, est clausula, vt domini consensus non requiratur. Quod si emphyteuta fundum emphyteuticum alij in em-

in emphyteusin concedat, qui contractus dicitur sub emphyteuticus, requiratur domini consensus, cum sit species alienationis.

Potest tamen emphyteuta fundum oppignorare, 10 ad vitam suam locare, censum, vel seruitutem in illo, etiam irrequisito domino constituere.

Titulo lucratiuo legari, donationis, dotis, non 11 prohibetur emphyteuta fundum emphyteuticum in alterum transferre, salvo tamen iure proprietarij, & cum significatione domini, vt donatarium idoneum ad emphyteusin agnoscat, & inuestiat, accepto laudemio, si extraneus sit. Quod si emphyteuta alia bona habeat, non potest dare fundum emphyteuticum in dotem domino irrequisito; sed licet eo casu det, durare tantum ad vitam dotantis; & dotare.

Emphyteusis alia est simpliciter hæreditaria (con- 12 cessa cum facultate transferendi ad quoscunque hæredes, etiam extraneos, in qua non requiritur domini consensus, si ex inuestitura appareat concessam fuisse cum libera facultate alienandi) alia mixtè hæreditaria, (quæ concessa est pro filijs, seu descendens, ijsque hæredibus) alia est emphyteusis ex pacto seu prouidentia (quæ data est pro filijs seu descendens, vel absolute, vel in certas generationes, & ad hanc non requiritur, vt filius sit hæres, sicuti in mixta, cum possit etiam repudiata hæreditate paterna succedere in emphyteusi (quod in mixta non) quippe quam non iure hæreditatis, sed ex pacto, seu prima institutione accepit.

NB. Si emphyteusis absolute alicui concedatur: Do tibi hunc fundum in emphyteusin, nulla facta

facta expressione hæredum, censeretur ex pacto.
Ratio, quia emphyteusis sicut & feuda ita concedi
solent.

13 Emphyteusis alicui concessa pro se & filijs suis,
comprehendit etiam fœminas. Ratio, quia nomen
filiorum etiam fœminas comprehendit, per consue-
tudinem tamen non admittuntur fœminæ, nisi defi-
cientibus masculis. Emphyteusis tamen alicui con-
cessa, pro filijs & hæredibus aut successoribus ceteri
debet hæreditaria, vt ad extraneos quoque transire
possit. Ratio, quia nomine hæredum etiam compre-
henduntur. Si consuetudo sit, vt in Ecclesiastica em-
phyteusi nomine hæredum non intelligantur nisi
descendentes, excluduntur extranei.

14 Emphyteusis, etsi absolutè hæreditaria sit, tamen
in personam potentiorē transferri non potest, ma-
gisque priuilegiatam, V.C. Ecclesiam, Ciuitatem.
Ratio, quia proprietarij conditio deterior redderetur
tali alienatione, cum difficilius emphyteusis ad
eum reuertetur.

NB. Si bona alicuius ob crimen confiscentur,
consuetudine receptum est, vt emphyteusis & feuda
Ecclesiastica statim ad Ecclesiam reuertantur.

25 Si emphyteuta Religionem profiteatur, quæ
pax est immobilium bonorum, transit emphyteuta
ad monasterium; si sit ex pacto ad dies vitæ, si hæ-
ditaria, tunc post mortem Religiosi debet vendi,
quia alioquin omnem spem proprietarius amitteret
accipiendi laudemium. Quod si Religionem ingre-
diatur emphyteuta, quæ capax non est stabilium bo-
norum S. Francisc. Capucc. Soc. Iesu, emphyteusis
pertinet ad hæredes legitimos. Ratio, quia professio
talis Religiosi morte naturali æquiparatur.

NB. Et

NB. Etsi in inuestitura expressum sit, vt emphyteusis non transferatur in Ecclesiam, non impeditur ista translatio in monasterium, tum quia non est alienatio propriè, cum monasterium possideat locum Professi, tum, quia prohibitio alienationis intelligenda est de alienatione voluntaria: Non autem de ea, quæ ex legis dispositione necessario fit; qualis existit, vt omnia bona professi in monasteria transeant.

Pa. et vni filiorum donare vel prælegare potest ¹⁶ emphyteusin, si hæreditaria sit (ratio; quia eiusmodi bona censentur potius libera seu allodialia, quam emphyteutica.) Sin verò ex pacto, non potest in præiudicium aliorum liberorum, nisi sit emphyteusis noua, & primitus acquisita; idque cum consensu domini. Ratio; quia pater stipulando pro se & filijs suis censetur stipulatus cum dependentia liberorum à sua persona, ita vt nullum ius habeant aucte mortem ipsius.

NB. Emphyteusis mixta non potest prælegari cum diminutione legitimæ aliorum liberorum; si emphyteusis sit antiqua, ne quidem cum domini consensu, vni liberorum prælegando, alijs præiudicare potest. Ratio, quia post mortem primi acquirentis ius descenditibus acquisitum est, ex vi primæ inuestituræ.

Si tempus iuris emphyteutici ad hominis vitam, ¹⁷ ad 2. aut 3. generationes concessi finitum sit, non tenetur dominus secundum iuris rigorem, agnatum proximum, quamuis idoneus sit, inuestire, idque de iure & non de consuetudine. Nam contrahens ex contractu non plus obligatur, quam inter partes conuentum est.

Pp

Laudo-

- 18 **Laudemium ex venditione fundi emphyteutici** (quando ususfructus à proprietate seiunctus est) usufructuario non proprietario debetur. V. C. patet non filio ex bonis aduentitijs. Ratio, quia omne emolumentum, proueniens ex re fructuaria, debetur usufructuario.

NB. Si emphyteuta fundo emphyteutico prius est ob canonem non solum, meliorationem domino repetere non potest.

C A P. XXIV.

De Feudo.

- 1 **F** eudum (sic dictum à fide seu fidelitate) vel donatio ac beneficium est, ob quod fidelitas personale obsequium à vasallo exigitur.
- 2 Feudum emphyteusi conuenit 1. Quia vtrumque constituitur in re immobili. 2. Vtrinque transfertur ususfructus in vasallum, manente proprietate domino. 3. Vasallus etiam vti emphyteuta inuestitur, debet, siue in possessionem mitti, vel corporaliter, vel per iuris fictionem, tradendo anulum, cetera, vt acquirit ius ad rei possessionem. 4. Vasallus non potest alienare feudum sine consensu domini, alioquin cadit in commissam, & alienatio irrita est.
- 3 Feudum magis alienari prohibitum est, quam Emphyteusis, quouis titulo oneroso seu gratuito, etiam ne quidem, quo ad dotem. Consuetudo tamen promittit, vt domino non requisito, terras incultas, possit ad longum tempus locare, in emphyteusim dare, imò etiam alium vasallum sibi sub infeudare. Omnia tamen sine praiudicio Domini.

Duplex est feudum : Nouum (quod primò alicui 4
 acquiritur est beneficio solius conferentis) Anti-
 quum (quod ab ascendente, iure agnationis ad alte-
 rum transmissum fuit.) Item aliud est hæredita-
 rium, *Erblehen* (quod alicui simpliciter concef-
 sum est pro se & hæredibus) aliud gentilitium, seu
 ex pacto & prouidentia *Stammlehen* (quod con-
 cessum est alicui pro se & solis filiis.) Nam appella-
 tione liberorum in materia feudali, veniunt soli
 masculi, & non fœminæ, nisi specialis earum men-
 tio fiat, & licet fœminarum mentio fiat, tamen
 non admittuntur, nisi in defectum masculorum.
Mynsinger.

De feudo nouo vasallus cum Domini Consensu 5
 disponere potest, etiam non requisita voluntate ag-
 natorum. Ratio, cum enim in hoc feudo descen-
 dentibus vel agnatis nondum ius acquisitum fuit,
 ideo primus acquirens de eo tanquam de re sua pro
 arbitratu disponere potest. Excipe, nisi feudum no-
 uum concessum sit speciali fauore alicuius filij, vel
 ita, ut sit instar antiqui, tunc alienari non potest
 cum præiudicio filiorum aut collateralium, qui ab
 eodem illo communi stipite, patre, auo, proauo des-
 cendunt.

De feudo propriè hæreditario vasallus suo pte ar- 6
 bitratu disponere potest. Ratio, quia tale feudum ra-
 tione primæ inuestituræ ad quoscunque etiam extra-
 neos deuolui potest, reseruata domino directo, fide-
 litate, à feudi successore præstanda.

De feudo antiquo ex pacto vasallus non potest di- 7
 sponere sine renuntiatione agnatorum, etiam cum
 domini consensu. Ratio, quia agnatis ex pacto &
 prouidentia primi tum conferentis, tum acqui-

rentis, ius acquisitum est; cui pactum vel depositum posterior obesse non debet. Potest tamen Vasallus ex fructibus feudi disponere ad vitam suam.

- 8 Bona feudalìa ex pacto, sicut & emphyteutica omnino separata sunt ab hæreditarijs seu allodialibus, nec possunt confiscari, eò quod nulla bona possunt confiscari, nisi ea quæ possunt devolvi ad emphyteucos.

NB Feudalia bona non possunt computari feudo in legitimam. Deinde proximus agnatus repudiata hæreditate in feudo succedere potest; quia in feudo antiquo ex pacto iure agnationis, & non iure hæreditatis succeditur. Eadem ratio est de emphyteuti concessa alicui pro se & filijs, non exprimendo, quod debeant esse hæredes.

NB. Bona feudalìa non veniunt in generali bonorum obligatione aut hypotheca.

- 9 Feudum differt ab emphyteusi; quod in emphyteusi annua realis pensio solvitur: in feudo autem pleiunquæ obligatio personalis tantum est, honorem ac reuerentiam domino præstandi ac defendendi contra omnes modolito. Potrò Vasallus notarius primus, sed etiam filius, aliusque successor intra annum & diem fidelitatis iuramentum domino præstare debet inuestituræ renouationem, præstare iuramento petere cogitur, nisi iusta causa excausetur, si dominus moriatur, vasallus intra diem & annum, ab hærede aliove successore illius inuestituram petere & fidelitatem iurare cogitur, alioquin feudo priuatur, saltem per Iudicis sententiam. In quibusdam etiam feudis consuetudo est, vt vasallus in recognitionem dominij directi, realem pensionem præstet non tantum cum nouus vasallus inuestituram

Anfal

Anfall sed etiam cum mortuo domino, alius eidem succedit *im Herrenfall*. In qua discrepat ab emphyteuta, qui laudemium semel tantum, cum inuestitur, pendere cogitur.

In feudo iure communi foeminae non succedunt, nec clerici in sacris constituti, nec religiosi, nec Episcopi, quia senire non valent: nisi feudum ex prima sua institutione & voluntate conferentis, Ecclesiasticae dignitati annexum sit.

Illegitimi quoque quamuis per Principis Rescriptum legitimi, à feudis excluduntur, nisi expressa mentio fiat. Legitimi tamen per subsequens matrimonium admittuntur. At verò in emphyteusi etiam naturales liberi succedere possunt, nisi sit Ecclesiastica, à qua illegitimi omnes excluduntur.

Feudum à Vasallo aufertur ob crimen ingratitude, erga dominum suum. 1. Si mortuo domino Vasallus intra annum & diem haeredem vel successorem illius non adierit, ut fidelitatem polliceatur, & inuestituram petat, vel per se, vel per procuratorem suum. 2. Si Vasallus dominum suum in praelio dimiserit, aut de insidijs domino paratis, dominum certiore non reddiderit. 3. Si uxori, filiae, nurui, sorori in domo domini sui adhuc manenti se immiscuerit. 4. Si conditionem feudi falsè inficiatus fuerit, requiritur tum Iudicis sententia.

NB. Si Vasallus ita in dominum peccauerit, ut feudum amittere debeat, non ad proximos, sed ad dominum reuertatur, ut saltem hanc habeat sua iniuria ultionem.

1 **I**N deposito (quod alicui custodiendum datur)
 Adolus non culpa, nisi quæ secundum præsumptionem doli æquiparatur, præstanda venit, nisi de culpa conuentum fuerit. Nam Contractus ex conuentione legem accipiunt, & nisi mercedem pro depositi custodia accipiat.

Quod si quis expressè prædixerit se damnum non præstiturum, secuto damno sine culpa in conscientia foro, ad nihil tenetur.

NB. Necessè est, vt is apud quem res deponitur, obligationem contrahat, vt eius curam suscipiat conuentione vel expressa, vel tacita.

Quod si cista deposita fuit, & qui deposuit, queritur, aliquid ex ea amissum esse, ipsi incumbit probatio, talem rem in cista fuisse.

2 In Contractu depositi adeò fides seruanda, vt etiam furi deponenti restituere debeas, nisi dominus vna cum fure reperat.

3 Depositarius absque consensu domini expresso vel tacito, re deposita vti prohibetur, alias incurrit crimen furti.

4 Cæsareo iure prohibitum est, ne pecuniæ publicæ titulo mutui, alterius contractus exponantur. Et tamen officialis à culpa mortali excusari potest, si in aliquo casu certum sit, nec Magistratui nec libidinis vllum in ea re damnum inferri, aut lucrum decedere, imò etiam si Magistratus expressè prohibet, non mortale, modò æquè bonæ pecuniæ tempore solutionis in promptu sint.

5 Depositarij possunt esse omnes (Clerici etiam dicitur)

fœminæ) qui iudicij discretionem habent; Religiosi male faciunt, si sine consensu Prælati fiant depositarij.

Ecclesia vel Monasterium non tenetur, si depositum dolo aut culpa lata Clerici vel Religiosi amissa fuerit, nisi capitulum consenserit in depositi susceptionem Quod etiam dicendum de Prælato, apud quem res deposita fuit, quia delictum personæ non debet redundare in detrimentum Ecclesiæ.

Sequestrum species quædam depositi est (sequer dicitur, apud quem plures eandem rem de qua controuersia est, deposuerunt.)

NB. Sequestratio duplex est, voluntaria & necessaria. Voluntariæ seu quæ partium consensu fit, ea natura est, ut dum apud sequestrum res deposita manet, nisi aliter conuentum fuerit, neuter possidere censeatur: quia ei postea à sequestro tradenda erit, quæ post causæ cognitione superesse censebitur.

Necessaria est (quæ à Iudicè certis casibus fieri potest, videlicet, si periculum sit, ne res pereat, per fugam, per absorptionem, per dilapidationem, item si maritus ad inopiam vergat, ipsius bona pro dore sequestrari possunt.

C A P. XXVI.

De Mandato procuratore, Syndico.

Mandatum est officium ab eo, qui gratis accipit exequendum, quod si merces interueniat in locationem transit. Remuneratio tamen mandatario facta, non est ita strictè debita, ut compensatio in locis esse possit.

NB. Salarium Aduocatorum, Procuratorum constituendum ad Iudicem pertinet.

NB. In-

NB. Inter mandantem & mandatarium conuentio interuenire debet saltem tacita.

2 Mandatarij officium est, vt mandatum fideliter exequatur, alioquin famæ periculum incursetur.

Mandans ratum habere debet, quod nomine eius à mandatario gestum est, præterquam si fines mandati excessit; nam gesta contra, vel præter formam mandati, irrita sunt. V.C. Si à me iussus equum vendere aureis 100, vendidisti 90. non teneor ratum habere venditionem. Si autem pluris vendidisti V.C. 110. non censetur fines mandati transgressus; restituendum tamen est illud, quod quanto pluris venditum, nisi dominus contentus esse videatur.

3 Mandans mandatarium indemnem seruare debet: nemini enim officium suum damnosum esse debet; nisi salarium interueniat; vnde famuli amittentes ense in via non possunt eum exigere à domino.

4 Rei turpis nullum est mandatum.

5 Mandatum aliud est generale, aliud speciale. Generale non extendit se ad ea, quæ speciale mandatum exigunt, qualia sunt, facere alienationem, transactionem, oppignerationem; excipit nisi generale mandatum fiat cum potestate plena ac libera V.C. Syndicis & administratoribus ciuitatum.

NB. Literæ Credentiæ, quibus generaliter continetur, vt offerenti eas plena fides habeatur, non obligat scribentem; secus verò, si fides literis habenda magis specificata sit; V.C. latori huic plene à me informato habebis omnem fidem.

6 Mandatū per reuocationē expirat, si res integra sit, tunc

tunc autem res integra censetur, cum nondum cepit mandatarium interesse; quod si negotium ceptum, revocari non potest. 2. per renunciationem. 3. morte mandantis re integra. Excipe executionem dotis, ob specialem fauorem dotis & piam causarum. V. C. Eleemosynæ. 4. Morte mandatarium.

Procurator (qui aliena negotia mandato domini administrat) alius generalis, alius specialis; & procurator debet exhibere literas & formam mandati. 7

Porro procurator alius est ad lites siue iudicia (debet esse maior) alius ad negotia. Procurator ad lites non potest alium substituere, nisi id mandato continetur, aut in propria causa.

Procurator ad lites differt ab Aduocato, quia cum procuratore contrahitur, & mandati actio in eum competit, quandoquidem litem alterius absentis nomine, prosequendam sponte suscepit. Aduocatus vero obligatione mandati non constringitur, sed Clienti in iudicio præsentis patrocinium & defensionem præstat. 8

Procurator nemo esse cogitur, quia uti nemo iniustus contrahere cogitur, ita etiam nemo officium procuratoris suscipere cogitur; sed Aduocatus ad defendendas personas miserabiles à Iudice compelli potest, à diuitibus Salarium iustum accipit. 9

Iritum est pactum quod vocant de quota litis obtentæ soluenda aduocato, videlicet ut certa pars eius, quod ex lite prouentum est procuratori cedat, certa quantitas tamen pro victoria obtenta promissa potest solui, modo id sit moderatum, & lege specialis non prohibita. 10

Clericus in sacris, & beneficiatus in causa ciuili, si aliena sit, procurator vel aduocatus esse non potest, 11

Pp 5 potest

potest tamen in causis Ecclesiasticis, vel coram iudice Ecclesiastico.

12 Religiosi munus Aduocati omnino prohibetur, praeterquam in causis sui monasterii.

13 Syndicus dicitur procurator alicuius Communitatis.

14 Procurator vel mandatarius, si se habeat, ut merus interuentus (v. c. ad prolem baptismi suscipiendam, ad matrimonium nomine Regis contrahendum, sibi nullum ius aut actionem acquirit, sed tantum domino suo seu principali.

Quod si verò aliquis mandatum quidem ab altero habeat contrahendi, v. c. merces emendi, contractum tamen nullo exposito mandato, veluti suo nomine celebret. Talis non solum ius & obligationem sibi ipsi acquirit, sed etiam executio sententiae in eiusdem bonis fieri solet: licet postea actione mandati hoc ipsum repetere possit à mandante.

CAP. XXVII.

De Actione ex iussu, & de in rem verso.

Contrahens cum eo qui in alterius potestate est, interdum actionem acquirit aduersus dominum, siue eum, qui illum in potestate habet, siue iussu, siue de in rem verso. Vel enim, qui in potestate positus est, voluntate & iussu domini, patris, praetati, contrahit, vel sine eius iussu. Si iussu interdum est iussus directus, quo casu competit actio ex iussu aduersus dominum, patrem, praetatum, in solidum, quatenus iussit seu intra fines & formam iussionis. Interdum interuenit iussus interpretatiuus, puta-

postea ratum habeatur, in his quoque actio ex iussu competit.

Actio exercitatoria & institutoria ex iussu, si quis ² videlicet maritimæ vel terrestri negotiationi alium præposuit, censetur ratum habere quicquid in tali negotio gesserit, dummodo fines negotii non excedat, competit aduersus præponentem, tanquam ex iussu generali.

Inter mandatum & iussum hoc interest, quod ³ iussum necessitatem imponit (v.c. seruo) sed mandatum liberè suscipitur.

Quod ad actionem de in rem verso attinet, si personæ in potestate alicuius positæ sine iussu eius expresso & tacito contraxerunt, tunc absolutè loquendo, non obligatur pietatis, v.c. ex contractu Religiosi; pater ex contractu filii, famuli, sed solum quatenus in rem eius aliquid versum esse demonstrari potest.

Monasterium non obligatur ex contractu aut delicto Religiosi, exceptis casibus: 1. Si Religiosus cōmunicato consilio cum prælato & capitulo delictum commisit: quia delictum Prælati & Capituli nocet Ecclesiæ. 2. Si Religiosus administrationi præpositus aliquid egit aut contraxit, secundum limites commissionis & officii. 3. Si Religiosus in Academia vel alibi cum licentia prælati degens, sumptus faciat, vel pecunias mutuo accipiat, secundum quantitatem illi destinatam. ⁴

NB. In rem alicuius aliquid versum esse, est si quid vel domino vtiliter computatum, vel in quoscunq; sumptus necessarios, aut vtilis domino expensum fuit.

Non

- 5 Non censetur aliquid in rem meam versum esse, nisi quatenus exinde locupletior factus sum.
- 6 Si famulus vinum numerata pecunia domino emere iussus, impetrata fide de solutione, pecuniam intercipiat, & aufugiat contra dominum, neque ex iussu, neque de in rem eius verso, actio competere potest quia l. 3. §. sed si sic. ff. de in rem verso: *Et qui non est, ut vel credulitas creditoris domino absit, vel calliditas serui noceat; quare curiosus creditor esse debet, quo probatur.* Nec ex iussu, quia dominus non iussit, ut obligatio mutui seu crediti contraheretur, sed ut pecunia praesente emeretur.
- 7 Actio, quod iussu, seu exercitatoria, seu infortiora commodior est, quam actio de in rem verso. Nam scilicet quis faceret, si omissa actione, per quam mortuum à domino propter voluntatem & iussam eius consequi potest, adigat se ad difficultatem probandi rem creditam in utilitatem domini rem versam fuisse.

C A P. XXVIII.

De Negotiis gestis, aliisque obligationibus ex quasi contractu.

- 1 **Q**ui absentis negotia gerenda utiliter suscepit, actionem negotiorum acquirit, etiam contra ignorantem, qua compellitur, rem gestam ratam habere, item expensas necessarias, damnum & compensationem laboris facere, & id utilitatis causa deceptus est, ne absentium desererentur negotia, quae sane nemo curaturus esset, si de eo, quod quis impendisset nullam habiturus esset actionem. Et competit haec actio negotiorum gestorum, tamen si negotii eventus infelix fuerit, dummodo negotii gestor prudenter & utiliter

vilitate egeat, v. c. Si equum Titii de manu furis, aut militis, tanquam illius negotium gesturus exiguo pretio redimas, sed dum equum ad dominum reducis, fortuito casu pereat, nihilominus precium & expensæ sibi restituendæ sunt, reddita tamen ratione administrationis domino.

Inventor rei alienæ nihil à domino ratione inuentionis exigere potest, iuxta l. falsus. Qui alienū quid iacens lucrifaciendi causa sustulit furti obstringitur. Nihilominus tamen compensationem laboris & expensarum factarum, rem ad dominum deferendo exigere potest. Ratio, quia gratis non tenetur ad expensas & laborem.

Qui ex gratia aut mera liberalitate in alterum expensas fecit, non potest deinde, mutata voluntate, repetere.

Dominus famulo ægrotanti non cogitur præstare salarium, neque expensas maiores, sed tantum simplicem victum. Excipe, si consuetudine loci receptū sit, vt dominus famulo propter infirmitatem nihil de annua mercede detrahete possit.

Salarium constitutum repeti non potest, ab hæreditibus aduocati mortui; quia per eum non steterat, quo minus causam ageret; Idem etiam locum habet in professore scientiarum, ob legitimum impedimentum non docente.

Mater & auia in dubio censentur filio præstare alimenta, non animo reperendi sed materno affectu. Alia verò ratio est de vitrico, qui in dubio non præsumitur alimenta gratis præstare priuigno, propria bona habenti, quod si priuignus fuerit in seruitio vitrici, alimenta repeti non possunt.

CAP.

- 1 **O**bligatio fideiussoris (est quæ de alterius obligatione interposita propriæ fidei & obligationis cautione securitatem præstat) accessoria est alteri obligationi; saltem naturali; adeo ut hoc casu fideiussor etiam ciuilitè compelli possit: V. C. proferuo, vel minore fideiubens: si autem is cuius promissionem fideiussor accedit, nec naturaliter, nec ciuilitè obligetur, nulla etiam in fideiussore oriri potest obligatio.
- 2 Qui pro Religioso fide iubet, censetur ad idè obligare, quod Prælatus & Capitulum rem ratam habebunt.
- 3 Fideiussor intentius obligari potest, quam principalis; ut videlicet ciuilitè magis obligetur, non tamen obligari potest extensius, ita ut ad plus obligetur.
- 4 Fideiussores alii in iudicio suscipiuntur, (sunt tales, qui se obligant, quod rei seu criminis, seu debiti sustentur in iudicio seu criminali seu ciuili, & iuxta quod iudicatum fuerit, solutum iri) alii extra iudicium. Deinde alii simpliciter dicti fideiussores sunt (interponentes scilicet fidem suam in id, quod principalis debet) alii indemnitate, qui non obligant se simpliciter; sed quanto minus creditor a debitore suo consequetur. Atque hi ante conueniri non possunt, quam facta discussione principalis debitoris. Fideiussores autem simpliciter dicti, conueniri quidem possunt, sed opponere eis licet exceptionem ordinis, ut videlicet prius discussio fiat bonorum debitoris principalis, si præsens sit, in eius

verò defectum, se postea soluere paratos esse. Excipere, nisi notorium sit, principalem debitorem soluendo non esse, quia frustra fieret discussio, item si debitor, quia nimis potens conueniri non potest; item si nemo sit, qui emat excussa bona, quo casu creditor diu expectare non cogitur.

Ordinarie quicumque principaliter obligari, idem 5 etiam fideiussor esse potest. Excipere, mulierem, quae si fideiusserit, opponere potest exceptionem S. C. Velleiani, quo minus soluere cogatur, etiam in conscientiae foro, quippe quod ob sexus fragilitatem boni publici causa introductum est. Quod si per errorem mulier soluerit, retinere quidem potest creditor, sed mulier potest rursum repetere, cum exceptio illa fauorabilis sit. NB. Id locum non habere in exceptione odiosa, v. c. in S. C. Macedoniano.

NB. Quod si Mulier precium pro fideiussione accepit, aut publico instrumento coram testibus permiserit se fideiussuram, obligatur sublato omni S. C. Velleiano. Ratio, quia tunc non ex leuitate aut naturali fragilitate, sed pro praemio consequendo intercessisse creditur.

Consuetudo obtinet, vt mulier S. C. Velleiano 6 renunciare queat, modò à Notario sufficienter instructa sit. Quanquam de hoc spectato iure communi dubitari potest, si iuramentum non intercedat: quia eadem facilitate, qua ad fideiubendum, etiam ad renunciandum Velleiano adduci possit.

Clericus in damnum proprium fideiubere potest, 7. ita enim consuetudo obtinet. Quamquã etiam tunc ex fideiussione non tenetur, nisi quatenus commodè soluere potest, ita vt non egeat. Sed Clericus non potest fideiubere in prauiudicium Ecclesiae suae, multo

multò minus religiosus. Prælatus tamen in remōdica.

- 8 Si plures fideiussores sunt omnes ad soluendam idonei, non nisi secundum portionem obligantur, quod si vnus soluat, potest cogere creditorem, vocationem sibi contra reliquos fideiussores cedat, per quam eos compellat, vt singuli solutionis portionem refundant.

NB. Fideiussor etiam ante sent. in conscientia tenetur soluere debitum in defectum principalis, idque ex obligatione iuris naturalis propter promissionem.

- 9 Certi casus sunt, quibus fideiussor obligatione liberatur. 1. Si ita conuentum fuit, vt elapso tempore, vel cum fideiussor id peteret, fideiussione liberaretur. 2. Si debitor principalis bona sua dilapidare incipiat, vt periculum fideiussori imminet. 3. Si fideiussor longo tempore in obligatione manserit, quod Iudicis arbitrio ex circumstantiis aestimandum est. 4. Si fideiussor ad soluendum condemnatus sit, statim antequam soluat, agere potest aduersus debitorem principalem, vt ipsum liberet, & indemnitas feruet;

C A P. XXX.

De Pignore & hypotheca.

- 1 **N**omen pignus (quod est res alteri obligata in securitatem debiti : vt si aliter satisfactum non fuerit, inde satisfieri possit) ferè rebus mobilibus hypotheca immobilibus tribuitur.
- 2 Hypotheca seu pignus diuiditur in Prætoriam, (quod subdiuiditur in Iudiciale, sic dictum, quia in executionem sententiæ iudicis auctoritate constituitur)

mittitur; mittendo creditorem in possessionem bonorum debitoris, postquam ille in soluendo contumax fuerit) est, quod ante latam sententiam à Magistratu constituitur, mittendo actorem in possessionem vel retentionem bonorum, quatenus ipsi cautum sit; pura si Reus in Iudicio non compareat) & conuentionale (quod partes contrahentes expressè constituunt, siue rei interuentu, siue solo consensu.

NB. Non prohibetur, qui rem in pignus seu hypothecam accepit, alteri oppignerare, tamen absq; præiudicio illius pignus est.

Pignus, seu hypotheca conuentionalis alia est generalis, quæ ad omnia bona se extendit, exceptis vestibus, instrumentis artificum, Doctorum libris.

Alia particularis, quæ est vnius vel plurium rerum in specie obligatio.

Legitimum siue tacitum pignus est, quod sola legis dispositione constituitur.

Talem hypothecam habet 1. fiscus in bonis cuiuscunque debitoris. 2. Pupillus in bonis tutoris Ecclesia, quia iure minorum fungitur. 3. Liberi in bonis patris pro administratione bonorum aduentitiorum. 4. Maritus in bonis vxoris pro dote promissa, & vicissim vxor pro restitutione dotis in bonis mariti, etiam per retentionem mortuo marito potest insistere bonis mariti, manendo in domo 5. Quæ à conductore in urbanum prædium inducta sunt vel illata, tacitæ hypothecæ loco obligata censentur pro pensione & damno rei.

NB. Quæ inquilinus in domum inuexit, interim à domino retineri possunt, donec ei pensio debita soluat, ob generalem regulam Gail. Si res debitoris sine

Qq ris sine

ris sine vitio perueniat ad creditorem, & subfit caſu
ſa retinendæ rei cohærens, interim retineri poſſe, V.
C. Veſtem à factore, ob non ſolutam mercedem.

4 Quæ res vendi, ea etiam oppignorari poſſunt. Et
iam vſusfructus, Emphyteuſis, quæ autem vendi
prohibitæ ſunt, ea fermè etiam oppignerare non
poſſunt, eò quòd oppignatio ſit ſpecies quædam
alienationis.

5 Pignus creditor alteri oppignerare non prohibetur,
ſine præiudicio tamen debitoris.

6 Pactum legis commiſſoriæ in eo conſiſtens, vt ſi de
bitum v. c. ex mutuo ad certum tempus ſolutum non
ſit, pignus creditoris exiſtat, vtroque iure reprobatum
tamen iuſtum eſt pactum, vt ſi ad certum diem
ſolutio facta non fuerit, iuſto tamen precio ſecundu
dum boni viri arbitrium æſtimando vendi debeat
nam eiufmodi obligatio debitori imponitur, partim
in pœnam iuſtam propter dilatam ſolutionem,
partim ob intereſſe creditoris, vt is indemnificatus
uetur.

NB. Debitore in mora exiſtente biennio elapſo
poſt trinam denunciationem pignus diſtrahere licet,
iſe tamen creditor non poteſt emere.

NB. Pœna Conventionalis mediocriſ, didicitur
debitore in conſcientiæ foro ſolui debet, cum
Sanchez.

7 Fructus ex pignore perceptos in partem ſortis
onerandæ computare debet, (quod patri meo non
conuenit.) Ratio, quia debitor manet dominus pignoris,
ideò tam vſus quam fructus, vel æſtimatio
eorum eidem debetur.

8 Debitor rem, quam vni oppignorauit alteri ven
dere

dere non prohibetur: emptor tamen de euictione tenetur.

NB. Si res particularis vni oppignerata, postea alteri oppigneretur, cum tamen ad vtriusque debiti securitatem sufficiat, refert vtrum id factum fuerit sciente priore domino atque ignorante posteriore; tunc prior ille iuri suo cedere videbitur. Sin autem inscio priore creditore, manet illi saltem ius pristinum, sed posterior si nesciuit, rem ante oppigneratam esse agere potest aduersus debitorem suum hypothecaria actione, vt rem aliam sufficientem in pignoris locum substituatur. Adde, quod in hoc casu etiam actio de crimine stellionatus ob calliditatem debitoris intentari possit. Dicitur autem stellionatus, seu callidæ simulationis crimen à stellione yaticoloris animali.

Oppignerato fundo, vel alia re frugifera, etiam fructus oppignerati censentur; quia censentur pars fundi, ideoque eandem hypothecæ obligationem sustinent, & possunt à creditore vindicari, deductis expensis.

CAP. XXXI.

De Transactione.

Transactio est de re dubia & controuersa, non gratuita pactio. Dicitur de re dubia: Si enim pars transiens sciat, ius sibi nullum in re competere, tum in conscientiæ foro tum etiam in externo transactio irrita est vel saltem doli mali exceptione rescindenda.

Qui in transactione bona fide facta immodicè læsus est, v. c. infra dimidium iusti, rescissionem eius petere non potest.

Qq 2 NB Ad

NB. Ad transactionis iustitiam necesse est, ut pro lucri pendenti arbitrio seruetur æqualitas.

NB. Transactio legitima parit exceptionem litis, perindè ac si res in iudicio decisa esset, iuxta l. si finper. Non minorem transactionem quam rerum iudicarum auctoritatem esse.

NB. Transactio est contractus reciprocus in nomine us.

3 Qui alienare rem prohibentur, ii neq; circa ea transigere aut compromittere possunt, v. c. Hæres leide commissio grauat; Tutor sine Iudicis decreto Vasallus in feudo ex pacto sine consensu domini. Transactio in bonis immobilibus Ecclesiasticis sine solemnitate aut pretiosis irrita est.

4 Procurator Principis non potest transigere sine consensu: in necessitate tamen potest fieri transactio, v. c. ad diuturnas lites finiendas.

5 Transigere in crimine publico, cui pœna sanguinis imponi solet, prohibita non est, videlicet dando aduersario pecuniam, ut accusatione abstat. Excepit adulterium, idq; propter dedecoris notam, quæ coniungi innocenti, eiusq; consanguineis ex tali transactione aspergi potest: In aliis verò criminibus cum accusatore transigens, pro confesso habetur, excepto crimine falsi, circa quod transactio valida est. Quilibet licet pœnam sanguinis non ingerat, tamen conuictio nato grauem infamiam irrogat, à qua se liberare Reus omninò desiderat. Veruntamen praxis Iudicum obtinet, ut licet accusatio de crimine per transactionem abolita sit, iudex tamen vel actio accusante, vel per inquisitionem nouo iudicio procedere non prohibebit.

In aliis verò publicis criminibus, quibus pœna sanguinis

sanguinis irrogando non venit, si Reus aliquo dato, cum aduersario transigat, habetur pro confesso, iuxta l. vl. ff. de præu. iuric. *Quoniam intelligitur confiteri crimen, qui paciscitur.* Quare ordinaria criminis eius pœna affici potest, nisi probet, se innocentem esse, & pecuniam v. c. solum ad redimendam vexationem.

Non valet transactio sine iudice facta de relictis in testamento, nisi inspectis verbis testatoris. 6

Si transactio circa vnâ vel plures res particulares fiat, non extenditur ad alias eiusdem causæ controversias contentas, nisi connexæ sint. 7

Transactio generatim seu indefinitè facta, ad omnia particularia se extendere censetur, saltem ea de quibus tractatus præcesserat, etsi ea in specie incognita sint. Quia satis est, ea confusè siue in genere cogitata, adeoque comprehensa fuisse, si excepta nō sint. 8

Iudex in causa valde dubia transactionem partibus suadere debet, sed ad eam compellere nō potest, exceptis quibusdam casibus, nisi iudex sit supremus qui in illa causa liberam disponendi facultatem obtinet; puta a papa in Ecclesiasticis beneficiis. Secundò, si partes diu litigauerunt, quia causa valde dubia est, vt difficile sit, eam decidere, hoc casu Iudex, præterim supremus ad transactionem partes compellere potest, idem aliquando potest Episcopus in causa beneficii. 9

Si diuisio hæreditatis, v. c. inter fratres instituta sit, ad maiorem natum pertinet ex æquo diuidere, ad minorem eligere: vbi verò talis consuetudo non est, ad Iudicem pertinet, iustam diuisionem instituire. 10

(o)

Qq 3 TRA-